

RELLEU

REVISTA TRIMESTRAL DE PENSAMENT I CULTURA

Per avançar,
conèixer
la realitat

TERCERA ÈPOCA - JULIOL/SETEMBRE 2009

IOI

03 **Per avançar, conèixer la realitat**

EDITORIAL

04 **Mantenir esperança**

JORDI SALES

12 **Bonaventura Carles Aribau**

SAM ABRAMS

22 **Art i Realitat**

DOMÈNEC FITA

28 **Entrevista a Ferran Guillén**

AMADEU MATOSAS

34 **El Coronel Pérez Ferràs i els *Quaderns de l'Exili***

MANFRED DÍEZ

38 **Davant la crisi econòmica**

AGUSTÍ CORTÉS

42 **Notícia de llibres**

46 **Notícia de cinema**

REVISTA RELLEU

Revista fundada pel Grup d'Estudis Nacionalistes l'any 1983 com a butlletí intern de l'entitat. A partir del 1992 (segona època) és l'òrgan d'expressió de la Fundació Rellu. Revista cultural i de pensament. Té una periodicitat trimestral. Pertany a l'Associació de Publicacions en Llengua Catalana (APPEC) ¶ DIRECTOR: Jordi Sales. DIRECTOR ADJUNT: Raimon Terradas. CONSELL DE REDACCIÓ: Jordi Barnadas, Aleix Buch, Joan Capdevila, Manfred Díez, Agustí d'Arana, Joaquim Ferrer, Josep Hereu, Amadeu Matosas, M.Àngels Orriols, Ramon Tremosa, Jordi Giudici, Josep Solà, Antoni Vallès. SECRETARI DEL CONSELL: Jordi de Nadal ¶ COL·LABORADORS D'AQUEST NÚMERO: Jordi Sales, Sam Abrams, Domènec Fita, Amadeu Matosas, Manfred Díez, Agustí Cortés, Josep Hereu, Jordi de Nadal, Aleix Buch, Agustí d'Arana ¶ EDITA: Quaderns d'Estudis i Treballs SL

REDACCIÓ I SUBSCRIPCIONS: Fundació Rellu. C/Aragó 287 3r 2a B, 08009 Barcelona ¶ TEL.: 93 488 09 00. FAX: 93 215 87 68
WEB: www.relleu.cat ¶ CORREU ELECTRÒNIC: relleu@relleu.net ¶ DISSENY: Jordi Matosas i Eloi Gimeno ¶ MAQUETACIÓ: Jordi Matosas ¶ FOTOGRAFIA PÀG 8: Marc Campà ¶ IMPRESSIÓ: Grupo Gráfico ¶ ISSN: 1579-0231 ¶ Dipòsit Legal: B-15.150-83

PREU D'AQUEST NÚMERO: 8 € SUBSCRIPCIÓ ANUAL: 24 € (4 nùms)

PER AVANÇAR, CONÈIXER LA REALITAT

EDITORIAL

Tots els tractats que es refereixen a com planificar l'acció i com realitzar-la, parteixen d'un principi fonamental: abans de moure ni un dit, cal conèixer la realitat on volem incidir.

És un principi senzill. És ben lògic que calgui saber com és la realitat més propera, el seu entorn i els fets que configuren els escenaris més llunyans. Només després de saber com és el món, podem pretendre actuar-hi amb encert. És a dir, després de conèixer-ne els teixits humans, la seva evolució i les seves frondositats podem fer la nostra aportació.

Aquest coneixement de la realitat no es fa de forma fàcil i a Catalunya hi ha alguns efectes psicològics i polítics que ho fan més difícil.

Sovint ens apropem a la realitat creient que posseïm una mena de vareta màgica que és una solució als problemes que mai no havia estat trobada. En realitat, aquestes propostes són fetes des d'una comprensió de la realitat incompleta. Optem per defensar el que considerem més original i estèticament brillant, sense valorar que els avenços en els pobles i en l'escenari internacional són fruit, només, d'un treball dur, sistemàtic i ben dirigit.

Conèixer la complexitat de la realitat produeix un efecte semblant a quan s'aixeca la boira i ens retrobem amb les línies que dibuixen la realitat.

Per aconseguir aquesta relació clara amb la realitat cal aplicar alguns criteris:

- Apropar-nos a la realitat en el seu conjunt, sense menysprear-ne o eliminar-ne cap aspecte, amb la intenció de fer una anàlisi global.

- Les dades estadístiques són indispensables i també ho són les que es refereixen a la vida interior de les persones i dels pobles. Recordem el consell del Petit Príncep: "Allò que és important no es veu."

Així doncs, el primer que hem de fer és conèixer la realitat tal i com és, amb tota la seva complexitat, perquè aquesta comprensió ens sigui útil quan fem propostes i hi despleguem objectius.

Convé no equivocar l'ordre dels moviments. Primer, conèixer la realitat amb les seves característiques –sovint ben distintes de les fantasies–, i, segon, fer les nostres propostes ben construïdes.

MANTENIR ESPERANÇA

JORDI SALES

*Professor de Filosofia, President de l'Associació
"Persona i Democràcia. Joaquim Xicoy" i Director
de la revista Relleu*

Estic determinat a viure en
una Europa en la que la meva pàtria
tingui la dignitat que li fou arrabassada
l'any 1714 perquè no m'agrada viure
sempre disfressat de captaire.

Agraeixo als organitzadors del curs convertit aquest any en única jornada l'esforç de mantenir-lo i els agraeixo encara més la tasca de renovació de la revista *Relleu* que ha arribat al seu número 100 en un estat de molt bona salut, fidel a la seva intenció inicial de "redreçament espiritual de la vida catalana" i que ha conquerit en un combat esforçat i meritori la puntualitat en les seves aparicions i una renovada bellesa en la seva presentació. Els agraeixo també l'ocasió que em donen de parlar del moment actual. La determinació de l'actualitat no és pas sempre una tasca fàcil. Sobretot en moments com el d'ara mateix, on algunes coses caduquen i el buit possible espanta. En un escrit meu de l'any 1988, "La Ciència, l'home i les ciències humanes", parlava de "futurisme moral", actitud que es pot enunciar com l'exigència fonamental d'acomodar el propi sistema de valors als canvis futurs. En la terminologia pròpia d'una fenomenologia dels pobles sotmesos es tracta d'una mutació dels saduceus que ja saben que l'imperi canvia de rostre però encara no saben prou la silueta del nou amo. "Mantenir esperança" fou el títol que jo vaig donar per al projecte de curs d'estiu d'enguany de la Fundació Relleu - Grup d'Estudis Nacionalistes. El títol final de la jornada d'avui és com veieu "La Catalunya que volem" que coincideix amb el número 100 de la revista *Relleu*. La meua contribució ha estat anunciada com "Mantenir esperança" i està situada en un moment actual entre el nostre origen en les arrels i el futur de la nostra voluntat. L'article s'ha colat. Si fos més primmirat em disgustaria, intentaré explicar el perquè. Mantenir esperança no és la mateixa cosa que mantenir l'esperança. Sense l'article l'actitud que vull defensar com una actitud difícil a conquerir ara mateix és més petita, més imprescindible, més concentrada, aparentment menys ambiciosa i sobretot més verda-dera i més urgent.

Més petita. Mantenir l'esperança és mantenir el tot d'una cosa, mantenir esperança és mantenir una mica d'alguna cosa. El tot és sempre més gran que una mica. Mantenir una mica d'alguna cosa no és ni enfortir, ni construir, ni voler, ni somniar, ni declarar, ni engrescar, ni dibuixar futurs, és, sembla, molt menys que tot això. *Mantenir* és un verb transitiu; se-

gons l'Institut d'Estudis Catalans en el seu Diccionari de la Llengua Catalana vol dir fer que alguna cosa romangui en el mateix estat, no s'alteri, malmeti, destrueixi, perdi. "Mantenir esperança" és ben poca cosa, massa poca cosa, tan poca cosa que sembla que cal dir més i si potser ens calgués parlar d'aquesta acció que sembla tan mínima cal sobretot afanyar-se a parlar de més coses, córrer a dibuixar el tot de la nostra voluntat, entretenir-se movent-se en les dimensions més àmplies dels nostres somnis. Les llavors són sempre, certament, més petites que els arbres.

Les llavors són imprescindibles. Només les llavors reals poden engendrar arbres reals. Mantenir esperança és ara el que ens és imprescindible. Potser ens fa por cenyir-nos al que és imprescindible com van saber fer Màrius Torres i Jaume Vicens, nascuts els dos l'any 1910. Si ho féssim de debò, enterament i sense reserves de cap mena, sospitem que tot el que seguirà després haurà de ser de veritat, molt de veritat i només de veritat. Aquesta sospita no s'erra pas, endevina que segons i com més val no dir res si no és pas de veritat que es diu el que es diu. *Imprescindible* vol dir que no se'n pot prescindir. Prescindir d'alguna cosa és fer com si no existís. Si no existeix esperança a mantenir, els nostres neguits ja poden envair-ho tot; sobirania, plenitud, decisió, no són pas noms dels nostres somnis a determinar amb més o menys elegància o soroll d'altaveus, sinó el que esperem que li passi a la nostra realitat. El més fonamental és ara creure i obeir conjuntament aquest precepte: la nostra realitat ha de ser servida més que els nostres neguits. Cada cop vull parlar menys dels nostres neguits, la qualitat dels quals no ens compromet mai a res. No m'interessa gens ni mica el que tots plegats sentim respecte a Catalunya, ni el que en diem o proclamem sobre ella, vull veure el que ara fem. La qualitat dels neguits i la brillantor de les cabòries, ben qualificats i arrengrats ara d'una manera ara d'un altra manera, es fa servir massa sovint per tal de jerarquitzar-nos en un ordre o topologia del nostre espai interior que ens perverteix. Ens perverteix perquè ens tanca en nosaltres mateixos com el nostre espectacle, perquè ens reestructura per tal de contemplar-nos a nosaltres mateixos més que cap altra cosa. Aconseguir adhesions mit-

jançant un llenguatge de l'alliberament denunciant tímidesa per poc després acomodar-se a la gestió de competències mínimes d'autogovern és una perversió. Ens hi podem anar acostumant com un senyal del nostre present, però no deixa de ser una perversió d'un ideal i la seva mutació en oportunisme i unes formes inconfessables de fer el saduceu. El més important en la vida dels pobles sotmesos és alliberar-se de la submissió que pateixen, fer front al conqueridor, invasor o ocupant d'una manera decisiva, el que no vol pas dir agradar-se a un mateix traient mocadors en senyal de protesta, ni tan sols fer patir o causar molèsties a l'ocupant, sinó aconseguir que deixi de ser-ho, es retiri i s'estigui a casa seva quiet on rebrà la nostra amistat més sincera. El nucli d'esperança, de la qual cal mantenir-ne sempre alguna quantitat, està naturalment referit a les possibilitats d'aquest alliberament, possibilitats que s'aprenen mirant, sovint en el silenci, aquesta realitat nostra que pateix una ocupació i que hauria de ser alliberada. Les pàtries ocupades s'alliberen, respiren lliures no es fan, no es construeixen, no es somniem, no es volen.

La realitat està més concentrada que els neguits. Intentar construir sobre els neguits divideix i resta. El 25 de gener de 2002, a la sala Nicolau d'Olwer de l'Institut d'Estudis Catalans organitzada per la Fundació Congrés de Cultura Catalana, es va celebrar una jornada de debat sobre "nous reptes per als nostres països: perspectives i estratègies de futur". La meva ponència es deia "Catalanisme, per fer què?" El títol té una ressonància leninista. M'interessa ara recordar el seu punt de partida, que arrencava del fet que el diccionari de d'Institut d'Estudis Catalans usa el terme *devoció* quan ha de definir el mot *catalanisme*: devoció a les característiques i als interessos nacionals catalans. No cal ésser un expert en sociologia de les religions, o dels moviments socials, —deia ara fa més de set anys— per tal d'adonar-se'n que sovint els tics dels devots de qualsevol cosa allunyen els tebis, que podrien estar prou interessats en aquella mateixa cosa que els devots monopolitzen mitjançant el seu fervor excessiu. Aquest és el tic de tots els fariseus, abundants en tots els moviments de resistència nacional. Si el catalanisme, o els catala-

nismes diversos, s'ha de muntar des d'una divisió, o diverses, entre devots i tebis de diferents menes, caldrà pensar en prescindir-ne i pensar de què el fem servir com a instrument i revisar l'eficàcia d'aquest instrument de la nostra vida com a poble. Podem, potser, començar a definir, respirar i viure cada dia les condicions d'una habitual dignitat nacional de totes les ciutadanes i ciutadans de Catalunya i de tots els territoris o països de llengua catalana. Des d'una habitual dignitat nacional que ens reconegui lúcidament sotmesos però no rendits, ni resignats a la derrota tot es pot formular de nou, tot s'ha de formular de nou. Si ens evitem per una vegada encaixonar aquesta actitud bàsica redreçada en un *-isme* que sigui dels uns i no d'uns altres mitjançant un seguit d'accions, ressorts, complicitats transitives i agilitats generoses molt millor, aquest és el camí. La sagacitat del Carles Cardó de la *Meditació Catalana* (1953) va endevinar aquesta veritat que com totes les forces que mouen els pobles en profunditat fa el seu camí d'una manera resolta i poc sorollosa: el que és de tots no pot servir per tal de definir a uns quants. I el que és de tots és de tots sempre, encara que a alguns la submissió els porta a celebrar glòries alienes. La millor manera si no l'única de combatre tot sucursalisme és fer veure que no existeix. Una habitual dignitat nacional contempla la realitat, treballa la realitat, s'orienta en la realitat. Sap que la xerrameca de ganduls i somiatruïtes, disfressada d'*-ismes* diversos, les formes més pintoresques d'afirmacions circumstancials, són la derrota continuada en la forma més humiliant, la de la figura d'un combat fals que profana el que diu defensar, la més vergonyosa de les batalles perdudes és la que deriva de la nostra feblesa constant massa contemplada i celebrada repetidament, això sí, des d'una vanitat buida i una autoestima inflada. Potser sí que no som una realitat vulgar entre les nacions i els pobles, el fet que no evita, però, que parlar massa de les nostres glòries ens afebleixi en l'estètica del cofoisme més o menys narcisista. Ens calen moltes hores de silenci i moltes hores de feina on mantenir esperança ens concentrarà en el que és essencial.

El butlletí del G.E.N., origen de la revista *Relleu* i la Fundació Relleu tenen des de la seva fundació el

23 d'abril de 1983 un logo sobre la silueta del campanar de la Seu Vella de Lleida. Ens ha acompanyat durant més de vint-i-sis anys i espero que ho continuï fent durant tot el temps mentre el nostre esforç calgui. Moltes coses pot evocar la Seu Vella de Lleida, n'hi ha una, però, que ens ha de mantenir més

“Un conjunt europeu d'estats amb unanimitats caduques demana el lliure respirar dels seus components viables en la joia d'una tasca comuna.”

desperta que totes les altres. Des de 1707 a 1948 la Seu Vella de Lleida fou una caserna militar de forma continuada. Són 241 anys que ens marquen com una realitat nacional vençuda en el procés violent de constitució dels estats que constitueixen actualment la Unió Europea. Mantenir esperança és que el sentit d'aquesta derrota sigui restablert. El perfil del campanar ens recorda la naturalesa del nostre combat de definició de la verdadera naturalesa de la unitat europea. L'historiador Albert Balcells ho deia d'una manera ben clara l'any 1992 en la seva *Història del Nacionalisme Català. Dels orígens al nostre temps*: “El procés cap a la unitat europea no pot prescindir del problema de la identitat col·lectiva, bàsic en la personalització dels individus. La solució, encara que avui pugui semblar utòpica, radica en la dissolució dels Estats Nacionals convencionals, quasi tots plurinacionals en realitat, i en la reconstrucció dels espais nacionals històrics, vertebrats entorn de les llengües. Altrament, el futur dels valors cívics que Europa ha produït és molt problemàtic i quedarà únicament un mercat comú regit per les empreses transnacionals i per una burocràcia europea sense control parlamentari i democràtic. Europa ja no dirigeix el món. L'articulació d'Europa significa do-

nar prioritat als valors culturals de les comunitats territorials amb llengua pròpia sobre els valors expansionistes i dominadors típics dels nacionalismes d'estat, amb els quals no es pot edificar una Europa unida políticament” (Balcells, 1992, 234).

Mantenir Esperança és deixar operar dintre de cadascú de nosaltres mateixos aquesta barreja de gosadia i humilitat que ens porta a mesurar-nos amb missions nobles i grans. Europa és el nom de la missió més gran que les actuals generacions tenen davant seu. L'any 2003 vàrem dedicar aquest curs de cada any a Europa com a missió. Tancava fa uns mesos, el 28 de gener de 2009, la meua participació a una taula rodona sobre *Incerta Glòria* amb les següents paraules, que orientarà la tasca del grup de recerca hermenèutica, platonisme i modernitat i els seus contactes europeus: “Em penso que ara ens és essencial, a tots els països europeus, formar tota una generació d'estudiosos que s'aproximi al passat tan violent de tots els pobles europeus amb rigor històric, erudició, i un bon sentit filosòfic de com cal tractar el fons de misèria i de grandesa de la naturalesa humana.” És una tasca filosòfica, política i humana que defineix aquesta Renaixença europea que ja comencem a viure.

Servir la realitat més que els nostres neguits vol dir desfer-se d'una vegada per totes d'aquest mirall estúpid que ens fa analitzar entre nosaltres com a mesura i cada projecte possible el si som optimistes o pessimistes respecte a la seva viabilitat. Jean Monnet —un dels pares d'Europa— era contundent al respecte: “je ne suis pas optimiste, je suis déterminé”. El saber de la determinació és a la vegada saber del límit i de la direcció. El límit de les nostres determinacions és la figura, és a dir, allò que acompanya, conté i regeix el color sempre indefinit dels nostres somnis, el límit ens fixa entre una situació i la seva maduresa o plenitud com a tal situació enriquida. Saber duplicar quadrats com a figura de perfecció és el que té en la seva memòria el servent o esclau que es desperta com a afirmatiu i cognoscent del seu ésser propi. Allò que des d'ella mateixa demana una nació oprimida és el seu alliberament. Un conjunt europeu d'estats amb unanimitats caduques i forçades demana el lliure respirar del seus components

Si no existeix esperança a mantenir, els nostres neguits ja poden envair-ho tot; sobirania, plenitud, decisió, no són pas noms dels nostres somnis a determinar, sinó el que esperem que li passi a la nostra realitat.

viables en la joia d'una tasca comuna. No és gens fàcil, realment. Cal preguntar, però i cap on porta el sistema de facilitats vigent que adoptat mecànicament com a fita ens permetrà ser sempre optimistes sobre la viabilitat dels nostres projectes? Tampoc es tracta a l'inrevés de proclamar-nos tensos envers una direcció tan superior i allunyada de realitats presents que ens eximeixi de tot esforç per tal de realitzar res i ens mantingui purs com la hegeliana ànima bella. Se li pot aplicar el que els marxistes deien de l'existencialisme: té les mans netes perquè no té mans. Cal collar "el gran arc sense gens de fatiga, i amb dos dits la corda per tal de provar-la" fer-li "fer un bell cant, igual que un crit d'oreneta" (Homer. *Odissea*, XXI, 285). El comentari de Josep Monserrat a l'ús que d'aquest episodi homèric fa el diàleg possiblement platònic "Rivals d'amor" és el que s'ha d'aplicar a la rotunda determinació monnetiana: "Ulisses aconseguix amb la seva perícia muntar el seu arc: és quelcom que només pot fer ell, perquè el coneix adequadament i té la força i la destresa adequades. La possessió d'aquesta perícia particular el reinstaura en el poder i el manifesta com aquell que vertaderament és" (Monserrat, 2007, 91).

Estic determinat a viure en una Europa en què la meva pàtria tingui la dignitat que li fou arrabassada l'any 1714 perquè no m'agrada viure sempre disfressat de captaire. Mantinc esperança que la meua vida d'estudi junt amb d'altres hi porta d'una manera ferma, segura i constant.

Viure en la nostra determinació com a nació europea és el cor del mantenir esperança sols aparentment menys ambiciosa que totes les planificacions i prospectives imaginables. És des d'aquesta vida, i des d'aquest respirar que estem construint ja una mica arreu ara mateix l'arc de comunicació entre la vida política i els moviments ciutadans. Aquest arc està format per quatre gran eixos: la riquesa fruit del nostre esforç (l'economia), la racionalització entenimentada, austera i eficaç de la despesa pública fruit dels nostres impostos com a actors de la nostra política comuna (l'administració), el temps humà no regit per la necessitat del treball pròpiament dit, el temps de la festa, el lleure i el repòs (l'oci), i dintre de l'oci, la *skholé* grega, l'escola i la universitat com aquella

constant tasca de transmissió del millor de tots els coneixements dominats per una generació a la seüent (l'ensenyament). L'editorial del número 99 de la revista *Relleu* aparegut puntualment el passat mes de març parlava de "La nostra feina". La nostra feina és tot allò que ningú més pot fer per nosaltres. La nostra feina és viure àmpliament, respirant-la cada dia, la nostra sobirania de ciutadanes i ciutadans. Si em permeteu un punt de reflexió, el que ens cal fer a tots els territoris de llengua catalana és respirar, ningú anuncia que vol respirar, i que un dia començarà a respirar, senzillament respira. En aquesta respiració continguda i compassada al muntar el nostre arc, un ritme de quatre punts (patrimoni comú, administració, oci i ensenyament) serà matèria de debat seriós entre ciutadans madurs políticament responsables. Madurs i políticament responsables que és el que som totes les persones majors d'edat, escolaritzats en la més sana lògica republicana, si no ho creiem així de què parlem quan parlem de democràcia? Aquesta exigència de debat enriquidor se'ns imposa des de l'atenció al moment actual del nostre patrimoni col·lectiu i està començant a ser realitzada. És la millor resposta a totes les punxades possibles. L'editorial que he esmentat els definia així:

i. La nostra feina és ara arrapar-se al nostre teixit productiu, industrial, agrari i de serveis, a l'espai comercial i financer, conèixer les seves característiques reals tan exactament com es pugui i vetllar pel treball de totes les persones que s'esforcin a mantenir-lo.

ii. La nostra feina és viure aquelles necessitats de les nostres administracions d'una manera tan fidel a les necessitats de les ciutadanes i ciutadans a que serveixen que no hi hagi cap més marge que el de l'atenció justa a la dignitat de vida dels habitants de les nostres terres.

iii. La nostra feina és obrir cada públic a allò que demana o pot demanar per tal d'enriquir el seu oci en la formació. Des del joc d'escacs a l'òpera, passant per la lectura dels clàssics, l'excursionisme i les mil i una cosa que enriqueixen en el goig la vida de les nostres terres des de Salses a Guardamar, des de la Franja de Ponent a Ciutat de l'Alguer.

iv. La nostra feina és reforçar la confiança dels

mestres i professors que ensenyen diàriament als nois i noies de la generació que puja a través de lliçons i deures i els vigilen si no fan prou bondat. El que ara no es faci pels nois i noies d'ara ja no es farà.

No ens podem passar la vida discutint si un govern de Madrid ens punxa amb quatre agulles i un altra mena de govern de Madrid només ho fa amb tres agulles i mitja, per la molt senzilla raó que mantenim esperança que ben aviat ningú ens punxi amb cap agulla. Si l'agulla amb què ara ens punxen des de Madrid és més o menys "meva" no sé si fa més o menys

“Un conjunt europeu d'estats amb unanimitats caduques demana el lliure respirar dels seus components viables en la joia d'una tasca comuna.”

mal. Segons i com, fa més mal perquè algun dia, i ens sembla que ho repetim des de fa molt de temps, varem imaginar que aquests com "nostres" que ara ens punxen, no ens punxariem perquè eren dels nostres. Segons i com, menys perquè sempre puc també imaginar en els moments de fervor partidista espantat que si en les circumstàncies d'ara els diguem-ne com nostres punxen amb tres agulles i mitja els altres ho farien amb quatre, perquè bé ho varen fer quan podien. I així successivament. Tot plegat molta imaginació i molta punxada. Si a això hi afegim la síndrome de culpabilitat del punxat, una variant recargolada del masoquisme, i organitzem sense parar campanyes de suavitats catalanes, amb molta pedagogia a discreció, per tal de fer-nos entendre, explicar-nos, desfer malentesos i mostrar-nos solidaris com a terra d'acollida, festivals perpetus de cançons d'arreu del món, olla barrejada i llar acollidora de totes les causes universalistes, fraternals, filantròpiques, cosmopolites i ecumèniques

possibles, tindrem la millor falla de l'horitzó que en el nostre present amenaça de fer-se constant com un mal son o *pesadilla* de punxada i suavitat.

Aquesta consideració ha d'obrir la nostra lucidesa en l'agilitat. No estic dient que no ens puguem dividir, és difícil que ens unim mitjançant proclamacions, sermons *pro unitate*, belles paraules i mocadorades germanívoles. El més segur és que tampoc fóra gens desitjable, la nostra multiplicitat és la nostra multiplicitat, aspirem a viure-la d'una manera sana, gestionant les nostres diferències nosaltres mateixos. Hem de reaccionar amb saviesa quant aquestes són manipulades en detriment de tots nosaltres, els uns i els altres, com una estratègia que ens enreda a cada topant de la nostra història i el nostre moment present. Estem naturalment "dividits" per dues grans raons: per la vivència de la pluralitat europea en nosaltres i per la diversitat de "saduceus" o "col·laboracionistes" que ha produït cada família espiritual que poguéssim diferenciar. Un terreny central s'obté únicament per elevació espiritual –mitjançant el silenci feiner de les complicitats–, no per neutralització de les diferències, neutralitzar les diferències vol dir també neutralitzar les intensitats.

Quines intensitats? Cadascuna de les causes que ens ocupen en la diversitat de ciutadanes i ciutadans d'una societat avançada, pot ser, en cada cas, més o menys de debò o més o menys retòrica i propagandística per tal de fabricar de nou constantment la diferència que ens distreu quan l'homogeneïtat de la falla de punxades i suavitats ens ofega. L'altre dia en aquesta mateixa seu es definia una alternativa entre una posició d'Aribau i un altra d'Abdó Terrades. Qui la plantejava manifestava com un gran fervor per l'Abdó Terrades i suposava que a mi perquè ell ho necessitava per la simetria que construïa en la dualitat i que ens volia vendre em tocava defensar en Bonaventura Carles Aribau, que va qualificar de "botifler". No tinc pas cap ganes de defensar l'Aribau, ni tampoc les deixo de tenir. Podem deixar en pau l'Aribau. Senzillament penso que hi ha coses més urgents per fer. Sospito que alguna cosa no va prou en el reviscolament d'aquestes dicotomies que defineixen alguna cosa ja molt cansada del nostre

present com a poble i que podríem definir com la divisió forçada, interessada com a distracció trista davant la nostra impotència.

Avui presentem el número 100 de *Relleu*, revista trimestral de pensament i cultura, el primer número va sortir com a Butlletí del Grup d'Estudis Nacionalistes el 23 d'abril de 1983. El número 50 també el dia de Sant Jordi de 1996. Hem fet un trajecte. Les paraules que vaig dir ara fa més de tretze anys portaven com a títol "Continuïtat i Austeritat". No puc resistir la temptació de llegir en la presentació d'aquest número 100 "La Catalunya que volem" el moment final de l'escrit, ni que la citació sigui una mica llarga, sobretot perquè s'hi parla, com veurem, de l'ambició d'un programa de llarga durada que continuem desplegant. Deia, "Ens cal, per tal de mantenir la continuïtat de la nostra tasca, apostar per l'austeritat com a manera de viure. Una austeritat que viurem en la joia del goig i en la delicadesa i amabilitat en el tracte, sense puritanismes exhibicionistes de sequedat espiritual estèril; però que ens concentrarà en l'obra de formació a realitzar i no en l'autocontemplació dels nostres protagonismes. *Austeritat* deriva d' auster, que s'origina a través del llatí en el grec "austerós" que vol dir, "sec, rude, aspre, rígid, dur; sever, retirat, mortificat, penitent que viu, obra i jutja d'una manera rígida, severa i estricta". Únicament a través d'aquesta actitud bàsica d'austeritat en el silenci i el recolliment, el bon exemple i la senzillesa de l'estudi i la comunicació sòbria dels seus resultats a través dels instruments que ja hem construït, podrem orientar i vertebrar un país en el respecte de si mateix. Aquesta és l'ambició d'un programa de llarga durada, el de la lluita seriosa en el goig i la joia contra el nihilisme i el narcisisme ambientals des de la voluntat d'estudi i de formació, que és la nostra única vocació específica. Després d'això, junt amb això, com una constant a respectar en la continuïtat i en l'austeritat, moltes coses seran possibles, són possibles. Tot esdevé humanament possible en major o menor grau. Segons els ritmes del temps històric, quan s'actua des de la joiosa llibertat en l'amistat, amistat de dones i homes formats conjuntament, que dissenten i que s'oposen des de la noblesa dels seus impulsos en

una unitat que els és superior i que és la de la pàtria, perquè s'esforcen en servir-la sense que això, per l'austeritat que mostren, no pugui semblar mai a ningú una profanació o una estafada. Aquest és un horitzó d'esperança, d'aquella esperança noblement sostinguda de la qual ens fa lliçó la Porta Daurada de Poblet, "d'aquell domini sobre nosaltres mateixos, de l'autogovern més pregon, que ni s'escurça ni s'allarga, reposa amb suavitat i força en el lloc que és el seu lloc en el món" (Febrer de 1983).

Mantenir esperança és tasca urgent des d'ara mateix. Si ens hi fixem prou bé ja hem començat, arreu hi ha senyals de l'esperit que he intentat definir com afirmació bàsica de dignitat nacional. El millor de nosaltres mateixos ha estat sempre aquí com la reialesa d'Ulisses disfressada de captaire. Potser només ens cal deixar caure la fantasia del viatge interminable com a forma de vida. L'any 2010 és el centenari del naixement de dues figures importants de la nostra cultura recent: el poeta Màrius Torres i el historiador Jaume Vicens; la lectura de les *Poesies* i *Notícia de Catalunya* són unes bones lectures per aquest estiu que estic segur que ens serviran per consolidar aquest mantenir esperança que he intentat definir com l'actitud bàsica de la dignitat nacional. Orientar i vertebrar un país en el respecte de si mateix, recollir els senyals que es fan arreu de la nostra lucidesa en l'agilitat, aquesta és la vocació a la qual la Fundació Relleu ha volgut ser obedient.

 XXVIIIè Curs d'Estiu: La Catalunya que volem.

Fundació Relleu. G.E.N. Dijous, 9 de juliol de 2009 Sala Verdguer de l'Ateneu Barcelonès (C/Canuda, 6).

BONAVENTURA CARLES ARIBAU

I75 ANYS DE
L'ODA A LA PÀTRIA

SAM ABRAMS

*Poeta, traductor, crític i assagista.
Llicenciat en Hispàniques per la UB. Professor de Poesia
Catalana Actual i Teoria i Crítica a la UOC.*

La gran literatura del passat sempre
viu en el present. La literatura
catalana no permet que el passat
visqui en el present.

He de ser sincer i dir que em va sorprendre força la invitació a parlar de Bonaventura Carles Aribau. I parlar de la Renaixença quan jo, la veritat, em dedico sobretot a la literatura més moderna, a la literatura del segle XX. Ara bé, abans de contestar a l'amable invitació em vaig dir: deixa'm rellegir Aribau per veure si sóc capaç, després de 175 anys, de dir alguna cosa una mica diferent sobre l'autor i el seu poema. La veritat és crec que sí que me'n sortiré. Em perdonaran, però els dedicaré un sermó. Un sermó, en primera instància, sobre l'extraordinari valor de la seva literatura. Un sermó sobre el fet que crec, sincerament, que ens hauríem de treure de sobre certs complexos que tenim i hauríem de ser capaços de llegir, estudiar i promoure correctament la literatura catalana. Crec en l'alt valor de la literatura catalana. I el cas de la Renaixença és un cas emblemàtic on es detecta de manera claríssima un dels problemes que més distorsionen el panorama de la literatura d'aquest país. Es tracta de l'excés d'historicisme i el vici terrible que això comporta. Tots els sistemes literaris necessiten historiadors de la literatura, però en aquest país es confon l'historiador amb el crític i l'historiador finalment acaba desplaçant el crític. L'historiador és un científic i un positivista que treballa amb fets i treballa normalment de la mà dels textualistes (aquells que des de la base editen els textos correctament des d'un punt de vista estrictament filològic) per intentar recrear fidelment l'entorn i la voluntat original de l'autor. Els historiadors i els textualistes preparen el camí i aleshores arriba el crític, i el crític què fa? Interpretar i valorar, i després recomana què és exactament el que hem de fer amb aquell text. Però en aquest país, com ja he dit, els historiadors han desplaçat els crítics. I els crítics estan a la perifèria treballant a l'ombra a la universitat, fent recerca en condicions normalment precàries, publicant algun treball als diaris, a les revistes especialitzades, però no ocupen el lloc central que haurien d'ocupar en un sistema literari saludable. Com que han estat desplaçats pels historiadors, aquests són els que manen en el cas de la literatura. I això té un efecte i un preu elevat: aquests senyors estan traint la natura pròpia de la literatura.

La gran literatura i els grans clàssics ho són perquè compleixen dues funcions: primer parlen de la seva època, que van entendre millor que ningú, però al mateix temps són autors universals i eterns perquè cada generació els llegeix i hi troba nodriment intel·lectual, cultural i espiritual. Quan els historiadors estan al poder en un sistema literari malalt o deficient, la literatura queda reduïda a unes manifestacions de tipus social inscrites en un moment determinat, segons unes normes estètiques puntuals i prou. I llavors el que passa és que als grans autors els tallen les ales. Un exemple perfecte: Ausiàs March. El tracten com si fos qüestió d'una època determinada i la seva obra no ultrapassés la frontera d'un segle concret, quan Ausiàs March està carregat de futur i sempre serà actual i vigent. Els grans clàssics sempre traspassen les fronteres i les limitacions de la seva època.

Shakespeare? Ara muntaran al Teatre Grec un Shakespeare meravellós d'una companyia anglesa que fa una versió ultramoderna de Shakespeare. ¿I què hi va a veure la gent? Van a veure l'obra d'un home que va viure una època crucial en la història, és a dir, la frontera específica de les grans transformacions socials i culturals i polítiques entre el Renaixement i el Barroc? Jo crec que no. Jo crec que els professors de literatura, algun historiador, algun erudit sí que hi va amb aquesta idea al cap, però nosaltres hi anem en principi a veure què ens diu a nosaltres Shakespeare, i construïm el nostre Shakespeare. I així veiem que quan saltem a la literatura catalana els nostres autors els tenim encasellats en una època històrica i no els deixem respirar. Són com trofeus o troballes arqueològiques i no veiem la seva universalitat. Per exemple, totes les cultures del món reconeixen que François Villon és un gran clàssic francès i un gran clàssic universal, i tothom diu que és el gran poeta dels 1400. Doncs no. El gran poeta dels 1400 a Europa és Ausiàs March, i resulta que la resta del món no ho sap. ¿Perquè no hi ha aquesta percepció de March? Perquè aquí, a Ausiàs March no se li fan lectures modernes, està en mans d'historiadors i erudits en lloc d'estar en mans dels crítics que ens expliquin la seva visió d'Ausiàs March, una visió de la seva actualitat i vigència.

Pràcticament no tenim lectures actuals d'Ausiàs March si no són les de Joan Fuster de fa més que 40 anys. Sempre estem amb la histografia, amb l'erudició, i llavors no acabem de conèixer Ausiàs March.

I Joan Maragall? Joan Maragall viu en un caaix que es diu "Modernisme" i porta una etiqueta enganxada a l'esquena com una llufa del Dia dels Innocents que diu "poeta Modernista, descansi en pau". I si volen llegir Maragall els obliguen a retrocedir en el temps i reconstruir l'època del poeta. Quina injustícia! Maragall és un poeta d'avui i l'hem de llegir des de l'horitzó de la nostra societat. És més, si no podem llegir Maragall o cap altre clàssic des de la més estricta actualitat, aleshores aquell clàssic no és un autèntic clàssic i de ben poc ens serveix.

Maragall està encasellat i resulta que no pot sortir d'aquest presidi estètic perquè no és més que un representant emblemàtic d'un moviment artístic que estava intentant obrir els horitzons en la cultura catalana al gran concert universal de cultures a finals del XIX i primers del XX. Això és fals com a descripció única de Maragall perquè en Maragall hi ha molt més. I a mi em fa molta ràbia quan veig que la literatura catalana es valora tan poc a ella mateixa i no ocupa el lloc que ha d'ocupar en el panorama de la literatura universal. Joan Maragall és un senyor que va anticipar en pràcticament vint anys certes tendències revolucionàries dins de la poesia europea i internacional que nosaltres coneixem com l'"Alta Modernitat".

Un exemple ràpid i clar que tothom entendreà: la poesia èpica clàssica des d'Homer i Virgili ha produït unes obres voluminoses i quan pensem en els grans poemes èpics pensem en obres considerables: *La Divina Comèdia* de Dant en tres volums; *l'Eneida* de Virgili, un volum gruixut, *l'Odissea* i la *Ilíada* d'Homer, obres de pes; el *Paradís Perdut* de John Milton, que també és un volum... Després va arribar un moment a principis del segle XX en què tota una sèrie d'autors van creure que el poema llarg, èpic, tradicional era inservible en el món modern, un món caracteritzat per l'agilitat, la rapidesa del telèfon, l'automòbil, el motor dièsel, els avions... i aleshores el que calia fer era reconduir aquest impuls

cap als poemes de molta llargària. El poema llarg és molt important dins de cada cultura perquè és el lloc on la cultura examina les idees més profundes que la identifiquen i la caracteritzen. I, tot i ser absolutament necessaris, els poemes llargs, no cal que siguin poemes de 300 planes o de 500. S'havia de fer una cosa més lleugera.

L'any 1922 T. S. Eliot va publicar un poema estremidor que es diu "La terra eixorca" que té 433 versos, que no era res segons el cànon de l'èpica tradicional. L'editor, per poder-lo publicar en format de llibre, el va obligar a afegir unes notes explicatives al text perquè sinó no podien enquadrar el volum, perquè la màquina de cosir els plec i enquadrar-los no estava preparada per a tan poc gruix. Aquest poema conté una visió panoràmica o global de la problemàtica de la cultura occidental després de la Primera Guerra Mundial, en només 433 versos. Amb el temps, el model Eliot va prosperar en tot el món. Totes les literatures tard o d'hora van començar a generar aquest tipus de poemes. Aquí per exemple, Josep Carner va intentar fer això amb Nabí. I Carles Riba amb les *Elegies de Bierville* va

“En aquest país els crítics no ocupen el lloc central que han d'ocupar en un sistema litarari. Han estat desplaçats pels historiadors.”

intentar fer el que havia fet Eliot: parlar de grans problemes com ara la identitat, la història, el temps, la mort en un nivell èpic però reduït d'escala i de dimensió.

Doncs resulta que molt abans que el senyor Eliot hi havia un geni poètic que es deia Joan Maragall que vivia a la Plaça Molina. I aquest senyor va fer un poema que es titula *El Comte Arnau* que és la primera vegada a la literatura europea que algú reconduïx l'impuls èpic del segle XIX i d'abans en termes de la

modernitat. En definitiva, ben mirat, sense prejudicis, Joan Maragall és un referent internacional, no local, internacional. I quin és el problema? Perquè no se sap això? No se sap això perquè no actuen els crítics. Actuen els historiadors, els erudits. Aquí en aquest país els historiadors i els erudits són totalment incapaços de valorar Maragall com a precursor de la modernitat internacional. Els historiadors i els erudits inhibeixen l'actuació dels crítics. Paral·lelament, els escriptors fugen d'estudi i gairebé es neguen a parlar dels altres. Cadascú va al seu tema i es limita a promocionar la seva pròpia obra i prou. Si anem a la cultura francesa trobarem un llibre preciós de Philippe Jacottet que es diu *Rilke par lui même*, on l'autor parla i trenca una llança a favor de Rilke. Que bé ens aniria a nosaltres si un poeta com Joan Margarit ens fes Joan Maragall per ell mateix, i ens expliqués Joan Maragall, i digués que modern era i que el reconegués com un precedent seu i de la Modernitat. Però això no passa i obres excel·lents com les de Maragall passen per ser mers productes del seu temps, del temps en què van ser escrites.

Ara agafaré un llibre publicat per l'editorial poètica més veterana del món de parla anglesa, que és la casa Faber & Faber de Londres, i que té el respecte màxim de tot el món anglosaxó, i estic parlant d'Àustràlia, Nova Zelanda, Canadà, els Estats Units, Anglaterra, Irlanda i un llarg etcètera si afegim els països que utilitzen l'anglès com a llengua de cultura. Aquest llibre, que es diu *Les lamentacions*, és un poema renaixentista del gran escriptor polonès que ara tothom coneix i que es diu Jan Kochanowski. Doncs bé, aquest llibre s'ha editat en el món anglosaxó en l'editorial més prestigiosa que existeix i resulta que la traducció l'ha fet ni més ni menys que el guanyador del Premi Nobel, el poeta irlandès, Seamus Heaney.

Gràcies a l'operació editorial el senyor Kochanowski s'ha posat en circulació a nivell planetari i els asseguro que Kochanowski val molt però molt menys que Ausiàs March. I em dol en l'ànima que aquesta editorial hagi fet aquest esforç per traduir un poeta polonès renaixentista que no coneix ningú quan podia haver donat a conèixer el gran poeta universal Ausiàs March, que per més ironia era

contemporani de Kochanowski.

I per què fan això els anglesos? Fan això perquè hi havia un senyor també guanyador del Premi Nobel que es deia Czeslaw Milosz que es passà la vida parlant de la seva literatura cada vegada que tenia un micròfon al davant. Tant si volien, com si no, ell parlava de les grans obres de la literatura polonesa. Finalment va aconseguir fer amistat amb Heaney perquè eren tots dos premis Nobel i li va dir: tu el que podries fer és atrevir-te a traduir una cosa del polonès. Jo et busco algú. Milosz va buscar un jove poeta polonès perquè fes una versió literal que posteriorment Heaney va versificar. La literatura catalana podria fer exactament igual. La matèria primera ja existeix.

Heaney ha vingut aquí moltes vegades. Una d'elles va venir a inaugurar el curs de traducció i interpretació de l'Autònoma. Té una relació personal amb els seus traductors, que són Francesc Parcerisas i Jaume Subirana. L'estratègia seria la mateixa. Quin és el problema? El problema és creure en la teva literatura i el seu valor internacional. Qui té aquest convenciment ara i aquí? Pràcticament ningú. Però els grans clàssics catalans demostren que la gent d'aquí s'equivoca amb la seva actitud de falta de confiança. La novel·la de cavalleries *Tirant lo Blanc* va demostrar que tinc raó. El "Tirant" va començar una moda a nivell internacional i al final es va traduir a més de vint llengües. Qui el coneixia? Ningú. I senzillament el pare del David Rosenthal, el traductor a l'anglès, era un dels grans crítics de la literatura nord-americana i a partir de diferents accions va engegar aquesta internacionalització de *Tirant lo Blanc*. Per on ha passat *Tirant lo Blanc*, per on ha passat Mercè Rodoreda, poden passar tots els grans genis de la literatura catalana. Joan Sales i les *Cartes a Màrius Torres* no són una qüestió local. És una altra gran obra literària a nivell internacional. Ara mateix que és el centenari d'Agustí Bartra, cal esmentar que una de les primeres obres literàries del món occidental sobre el dolor de la vida concentracionària que priva l'home de la seva dignitat és el *Crist de 200.000 braços* d'Agustí Bartra. Finalment s'ha reeditat aquest novel·la esplèndida però estava exhaurit des de 1974 fins al 2008. I l'ha hagut d'edi-

tar un editor mallorquí perquè els editors de Barcelona tenen massa problemes publicant insensateses. I si no editen autors de la talla d'Agustí Bartra, poca feina podrem fer a nivell internacional. El nostre amic convidat avui és Carles Bonaventura Aribau. És un altre autor que entra en el mateix sac. I mireu que aquest autor presenta pocs problemes. Ens ho va posar facilíssim perquè, al capdavant, té un sol poema extraordinari com Sant Joan de la Creu. Va arribar i va arrasar. I ja no li calia fer res més. O com Jorge Manrique que també va ser autor d'una sola obra mestra, un poema que no té paral·lel. Explicava Eliot, com a crític, que si un autor escriu un sol gran poema n'hi ha suficient per a exigir el nostre respecte i la nostra atenció com a lectors.

I aquest és ben bé el cas de Carles Bonaventura Aribau. I ens podem preguntar: aquesta obra on viu ara mateix? Viu en un calaix que diu: "Renaixença". No, senyors. Aquest poema és alguna cosa més. És molt més que això. Em fa molta gràcia constatar que ja fa temps que Carles Riba, una ment absolutament privilegiada, i un altre d'aquests grans escriptors catalans, europeus i universals, ho havia dit als quatre vents. Va fer un text en un moment determinat, als anys 30, per celebrar el fet que la família que tenia un dels manuscrits de l'*Oda a la Pàtria* el van cedir a la Biblioteca Nacional de Catalunya. La biblioteca es va encarregar de publicar l'obra en una edició facsímil de gran qualitat, molt elegant, molt ben editada, i li van demanar a Carles Riba, el crític més ambiciós del moment, que fes un pròleg. En el pròleg Riba afirma categòricament una cosa que em sembla importantíssima: "deu promocions successives de patriotes hi han estat sensibles: sota un estil passat de moda, han percebut la forma profunda de la nació i de la seva expressió; a través d'uns adéus enyoradissos, han trobat l'afirmació d'energia ideal enfront del que és material i extern; per l'evocació elegíaca d'un passat, s'han remuntat, talment, història endins fins a l'ànima essencial, inalienable, de Catalunya, per a replantejar-se des d'ella la qüestió de la missió col·lectiva i en tot cas partir de nou endavant". Esplèndid! Riba ha dit, d'una manera molt més sofisticada, el que jo acabo de dir per la meua banda. És un poema que cada generació de lectors

rellegeix i renova. En aquest assaig sentim la veu d'un autèntic crític. Un crític i no un historiador. Un crític que declara que el nostre poema efectivament té un llenguatge que correspon a una època determinada i va ser escrit en un moment determinat, però que nosaltres l'hem de rellegir i anar al fons del text per apreciar el seu lligam amb l'actualitat. Això és el que és important. I aleshores jo, si m'ho permeten i tenen la paciència de seguir-me, m'agradaria fer el mateix amb el gran poema d'Aribau. És a dir, voldria veure exactament amb què es relaciona amb el món, amb nosaltres i amb les tendències literàries que hi ha en aquest moment de la cultura catalana i europea. I no cal que fem arqueologia i ens en anem a, oh pobrets!, fa 175 anys, no! ¿Ara, el 2008, què tenen a veure amb nosaltres i el nostre món aquest senyor Aribau i el seu famós poema? ¿Quins lligams existeixen entre l'*Oda a la Pàtria* d'Aribau i les discussions d'idees, els grans debats sobre la literatura? I crec que hi ha, per a mi, quatre temes fonamentals que tenen moltíssim a veure amb el món on nosaltres vivim i la literatura que s'hi fa, la literatura moderna, la literatura més nostra.

La primera és el tema del paisatge, de la topografia i de la corografia. Corografia és un terme que es va encunyar fa dos o tres anys en la crítica literària per descriure la topografia en un nivell més universal i ambiciós. La manera que mirem el paisatge, el que veiem en el paisatge determinat, el perfil d'una ciutat, d'un país, d'una regió és una qüestió de topografia i després arribem a la corografia, és a dir la topografia de tot un país. Tant la topografia com la corografia constitueixen un dels grans termes de la literatura moderna i contemporània.

James Joyce i *Ulisses*. Qui és l'autèntic protagonista d'*Ulisses*? El gran protagonista és la ciutat de Dublín o els irlandesos, fins al punt que qualsevol de vostès pot anar a Dublín, comprar-se un mapa i anar seguint exactament els llocs que corresponen als escenaris dels diferents capítols de la novel·la. Encara es pot fer. Hi ha un dia de l'any, al mes de juny, que els irlandesos es dediquen a recórrer l'itinerari de Joyce per Dublín. La gran novel·la de Joyce és del 1922. Podem venir més cap aquí i Iehuda Amikhai, un dels grans poetes moderns, fa la topografia, el

“És el que deia Said: «El desplaçat no és d'enlloc, no s'integra on va i no és de la seva terra. Viu entre dos llocs.» És justament la tragèdia que Aribau anuncia.”

paisatge de Jerusalem, i l'interessa la ciutat com la representació o l'encarnació física i moral del seu país. El poeta utilitza la ciutat com a pretext, com a punt de partida d'una reflexió, d'una meditació sobre què és Israel, què és la cultura israeliana, què és la identitat israeliana. William Faulkner es va passar la vida construint una geografia d'una part del país. Què va fer Artur Bladé i Desumvila tota la vida? Construir una part inexistent d'aquest país que és el sud. Què va fer Josep Pla? Construir un país a partir del paisatge, a partir de la topografia, a partir de la corografia, fins al punt que un “llest” com Gabriel Ferrater admet que ha conegut el seu país a través de Pla. Què fa Bonaventura Carles Aribau? Retrata

el seu país, fa el paisatge, la topografia del seu país i només cal agafar el poema i veure que comença així: “Adéu-siau, turons, per sempre, adéu-siau; / oh seres desiguals, que allí en la pàtria mia / dels núvols i del cel de lluny vos distingia / per lo repòs etern, per lo color més blau. / Adéu tu, vell Montseny, que des ton alt palau, / com guarda vigilant cobert de boira i neu, / guaites per un forat la tomba del jueu, [Montjuïc], i enmig del mar immens Mallorca nau”. Està construint un país. I a més se l'està apropiant individualment.

“Jo ton superbe front coneixia llavors, / com conèixer pogués lo front de mos parents. / Coneixia també lo so de los torrents. / Com la veu de ma

mare, o de mon fill los plors”. Coneixia el seu país com una mare coneix el seu fill, és a dir, amb la mateix intensitat i exactitud. Coneixia el seu país com coneixia el seu propi fill que acabava de néixer. Justament aquesta dada de la comparació amb el seu fill ha permès als estudiosos establir la data del poema. I fixeu-vos que està descrivint un país, tot un país. El primer que fa el nostre poeta és delimitar el seu entorn: la serra, i el mar i el cel. I després va a parar al tema de la identitat. No és el mateix mecanisme que Joyce? No és el mateix mecanisme que Amikhai i que Pla? Totes les literatures modernes l’han

“Quan parlem d’intentar una represa de consciència nacional, en Aribau trobem una referència.”

tingut. Ha estat una constant. La presa de contacte amb el paisatge. Walt Whitman es va passar la vida donant forma al seu país, els Estats Units. Va crear el seu país i va donar-li una topografia literària. Un país que s’acabava de crear com qui diu. Whitman i la seva obra són plenament actuals perquè aquest discurs sobre paisatge, topografia i corografia està completament viu en el món de la literatura. I, evidentment, es pot dir exactament el mateix d’Aribau. Recordo una vegada que vaig sentir com Manuel Royes deia en un discurs, presentant una novel·la de Jaume Cabré a Terrassa, que era molt més important que un lloc estigués en la literatura que no pas en un mapa de carreteres. És una dita que me l’he quedada per sempre, perquè tenia molta raó l’excalcalde de Terrassa. Perquè els llocs se sacralitzen, els països es creen a partir de la fixació literària dels seus topants.

El senyor Aribau ja va contribuir a fer això i l’hi hem de reconèixer. Ningú ha estudiat mai Carles Bonaventura Aribau i el seu poema des d’aquest punt de vista que jo els acabo d’explicar. Per què? Perquè això no es feia en la Renaixença. La Renai-

xença anava per una altra banda. Jo penso que la gent té com vergonya d’admetre que Aribau pugui ser un autor actual. Molts lectors estan convençuts que Aribau és un rave que correspon a una època passada i només els sentimentals i els patriotes més aviat folklòrics el reivindiquen. Doncs no. Era un senyor escriptor amb unes qüestions que el preocupaven profundament, unes qüestions que va expressar clarament, i, en fer-ho, va involucrar el món actual on nosaltres vivim.

Una altra cosa que el vincula a la literatura moderna i actual, és el lligam entre la literatura i la vida. Aquest ha estat un tema molt debatut en el món de la literatura i que encara genera discussions. A més, en els darrers anys s’ha complicat enormement perquè ara, per exemple, quan parlem de les biografies d’un autor famós, ara resulta que, segons les darreres tendències, aquestes biografies són documents literaris i pertanyen més aviat al terreny de la ficció. Per tant, segons el punt de vista de qui fa la biografia es veu amb una llum o una altra. Aquí es veu perfectament la quantitat de versions que hi ha de la difícil vida de Mercè Rodoreda. N’hi ha per tots els gustos. Que si era una mala pècora, que si era una innocent, que si era un geni, i tot segons la biografia que llegim. La crítica recent ha demostrat que la història literària, les biografies, el memorialisme, tenen un element literari, de manipulació, i això ens porta a preguntar-nos què és la vida, què és la literatura, i quina relació hi ha entre les dues. Nosaltres, per exemple, quan agafem els llibres de Primo Levi volem vida, volem realisme. Volem la certesa que allò que narra sigui ben cert. Volem estar segurs que ens està dient la veritat. Aquest lligam d’autenticitat entre la vida i la literatura és un lligam importantíssim. I està tot el dia sobre la taula quan es parla de literatura.

Aribau ho tenia clar des del primer moment perquè ens parla des de l’horitzó real de la seva vida. Li van demanar un poema per celebrar l’aniversari d’un banquer, l’amo de l’entitat financera on treballava! I evidentment l’amo no va saber apreciar l’obra mestra que li regalaven. Aribau va utilitzar l’encàrrec com un mer pretext per elaborar un discurs sobre, entre altres coses, la relació profunda

entre la literatura i la vida. Va explicar-nos la seva vida, i la va literaturitzar en uns alexandrins immortals. I nosaltres encara estem discutint el vincle entre la literatura i la vida per mirar de posar-nos d'acord. Recordem, per exemple, l'escàndol que s'ha produït darrerament en saber que Günter Grass era de les SS quan era jovenet. Aquest canvi en la percepció de la vida de Grass altera la nostra lectura de la seva obra. Hi ha hagut molta gent que ha tret de casa seva els seus llibres, i l'han desautoritzat públicament com a autoritat moral, com a consciència, com a veu del seu poble, i no volen saber res més d'ell. I ho estem discutint. I s'ha discutit moltíssim. Què ha passat amb un dels grans pensadors del segle XX, Heidegger, quan es va descobrir que era còmplice del nazisme? Ha estat molt qüestionat com a pensador, i així, altra vegada, en base a la vida, podem desautoritzar el discurs literari de qualsevol. I a l'inrevés, la vida pot legitimar un discurs literari. I es miri com es miri són vasos comunicants. Aquest és un tema actual que ens concerneix. Doncs Aribau al segle XIX ja va plantejar aquest tema tan fonamental per nosaltres com a cultura. Per això és tan actual. Si entrem a les llibreries i entrem a la secció de biografies veurem la gran quantitat de biografies literàries que s'escriuen ara. Per què aquest increment ostensible? Perquè volem saber qui era cadascú. Volem la plena garantia que allò que l'autor planteja en la seva obra té una correspondència amb la seva vida.

Un altre tema del qual es parla molt en el món literari i està estretament relacionat amb Aribau i la vinculació entre vida i literatura és el tema de l'autenticitat i la sinceritat. Us heu fixat que aquestes paraules darrerament surten cada dos per tres en les converses entre les persones i també s'ha traslladat al món de la literatura. Quan engeguem la televisió i surten els polítics a parlar, fem una feina doble: escoltem, per un costat, i, de l'altre costat estem intentant esbrinar si aquella persona és autèntica i sincera o no. Si no ho és volem saber quins motius té per a no ser autèntic o sincer. I en literatura passa exactament el mateix i la sinceritat i l'autenticitat han esdevingut termes o conceptes importantíssims. Hi ha hagut persones que s'han especialitzat en l'es-

tudi d'aquest tema de l'autenticitat. Hi havia un escriptor alemany que es va trobar desplaçat després de la Segona Guerra Mundial i va anar a parar a la Universitat de Yale als Estats Units. Em refereixo al professor Geoffrey Hartmann. El tema de l'autenticitat és un dels grans temes d'estudi que recorre la seva obra com a pensador i com a crític.

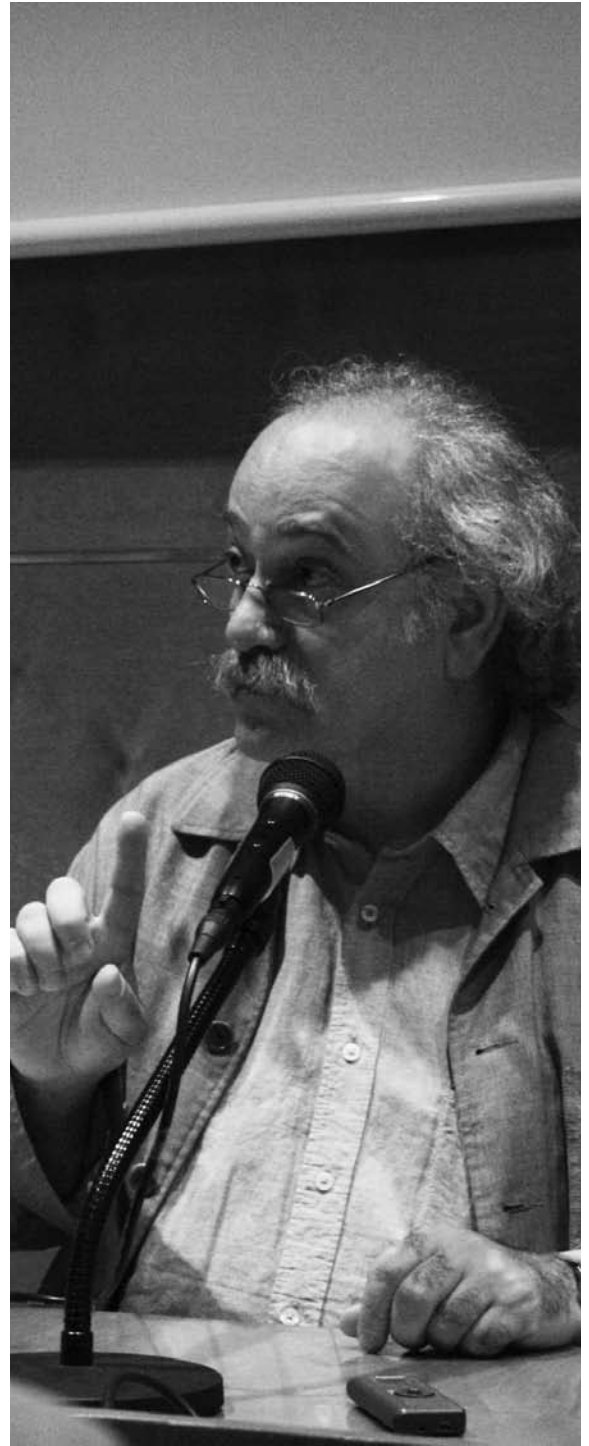
I una cosa que ens passa amb Aribau és que ell ens convenç que és autèntic. Que és sincer. Que sentia veritablement allò que ens explica a través del seu poema. Aribau va utilitzar correctament les seves emocions i les va traduir en les tonalitats expressives apropiades dins el seu text. I el resultat és que ens el creiem. "Si quan me trobo sol, parlo amb mon esperit, / en llemosí li parlo, que llengua altra no sent / [...] i ma boca llavors no sap mentir, ni ment, / puix surten mes raons del centre de mon pit". Està claríssim que aquesta quarteta existeix per convèncer-nos de l'autenticitat i sinceritat del seu discurs. I em fa gràcia el comentari del senyor Aznar, aquell comentari que parla el català en la intimitat. Tenia justament la mateixa intenció de convèncer de la seva autenticitat i del seu gran interès per la llengua i la cultura pròpia d'aquest país i ja hem pogut comprovar la sinceritat del seu discurs a partir de les seves actuacions. Però fixem-nos com apel·la a la intimitat per mirar de seduir i convèncer, perquè sembli cert tot el que diu. En canvi, en el cas d'Aribau està expressat d'una manera que nosaltres ho acceptem perquè veiem que surt de dins. I té l'autoritat moral de qui diu la veritat. És una de les grans virtuts d'aquest poema. És emocionant. Ens commou amb la seva sinceritat. I si els lectors de moltes generacions han tornat a aquest poema, part de la raó és que en aquest poema detecten l'autenticitat.

També en el món de la filosofia la qüestió de l'autenticitat ha estat un dels grans temes. L'existencialisme parlava de conceptes com la vida "autèntica" i la vida "inautèntica". La vida és inautèntica quan nosaltres seguim la gent i fem el que fa tothom i ens deixem arrossegar. La vida és autèntica quan acceptem la responsabilitat de les nostres vides i decidim per nosaltres mateixos. Paguem el preu que exigeix el fet de voler ser nosaltres mateixos.

El voler ser nosaltres mateixos té molt a veure amb Aribau. Aribau podia haver escrit un poema de circumstàncies per dir “per molts anys i que guanyis molts diners i siguis molt feliç”. I no ho va fer sinó que va aprofitar l’oportunitat i va escriure un poema que li sortia de dins i que el representava plenament. Que representava les seves preocupacions profundes com a individu i com a membre d’una col·lectivitat que es trobava en un lloc que no era el seu i que més aviat considerava hostil. Si això no és autenticitat! Ell se la va jugar. Tenia moltes possibilitats que el banquer a qui dedicava el poema es rebotés contra ell. Què li estava dient? Quin sentiment tenia tot plegat? En comptes de lloar el destinatari, Aribau explica el seu món i els seus sentiments i la seva situació.

I es nota tant en la versió original del poema quan diu en la darrera estrofa, quan entra el banquer en el text, perquè li ha de fer la dedicatòria i diu: “Ix, doncs, per a expressar l’afecte més sagrat/ que puga d’home en cor gravar la mà del cel,/oh llengua a mos sentits més dolça que la mel/que em tornes les virtuts de ma innocent edat./Ix, e crida pel món, que mai mon cor ingrata/cessarà de cantar de mon patró la glòria/e passe per ta veu son nom e sa memòria/als propis, als estranys, a la posteritat”. Es nota moltíssim, d’una hora lluny, que la paraula “patró” no encaixa, i que la paraula en realitat és “Pàtria”. Aribau va posar la dedicatòria quan faltaven dos versos per acabar el poema i era totalment forçat. I en la primera i segona versions del poema es veu clarament que havia de dir la veritat i això el va portar a suprimir les dues últimes estrofes senceres. No hi ha art sense autenticitat. En el fons no estava celebrant cap aniversari. L’operació literària d’Aribau era una altra completament diferent.

Al llarg dels anys quants escriptors han perdut la vida per l’autenticitat? Recordem el poeta rus Mandelstam, que va tenir la gosadia d’escriure un poema contra Stalin. El va llegir en una reunió literària i algú el va denunciar. El van arrestar i va passar un autèntic calvari els últims anys de la seva vida perquè Stalin se’n va ocupar personalment i va morir en un camp de concentració després de tortures físiques i mentals. Deia a la seva dona cap

al final abans que se l'enduguessin definitivament: “Stalin em persegueix d'aquesta manera implacable perquè jo sóc poeta i perquè la paraula poètica és tan important. Si jo no fos poeta i no parlés amb paraula poètica i la seva profunda veritat no se'm perseguiria”. Ell creia en la paraula poètica. A la seva manera Aribau també creia en la paraula poètica.

I l'últim tema, que està tan de moda que no ho podria estar més: l'exili i el desplaçament. Uns dels grans pensadors actuals, que ens ha deixat fa poc, és el palestí Edward Said, i el seu llibre *Reflexions sobre l'exili* és de l'any 2000. El 2009 es commemorarà aquí l'aniversari de la fugida massiva de 400.000 persones que hi va haver l'any 1939. El tema de la immigració i dels desplaçats està a l'ordre del dia arreu del món.

Un dels primers documents que existeix a Catalunya d'un exiliat o un desplaçat és precisament l'*Oda a la Pàtria*. Ell ho diu sense subterfugis: “Mes arrencat després per fets perseguidors, / ja no conec ni sent com en millors vegades; / així d'arbre migrat a terres apartades / son gust perden los fruits e son perfum les flors.”

És un desplaçat que viu en un lloc on no sent la seva llengua, on no veu els seus topants, on la gent és diferent, i se sent completament fora de joc. Se sent exiliat. I sap perfectament que un cop que marxi del seu país ja no podrà tornar mai més. Quan tornes a la teva terra es produeix una separació entre tu i els teus. És el que deia Said: “El desplaçat no és d'enlloc, no s'integra on va i no és de la seva terra. Viu entre dos llocs.” És justament la tragèdia que Aribau anuncia. És com si declarés: m'han tret del meu lloc i no estic introduït al nou lloc. És un tema extraordinàriament actual, i ningú ha citat mai Aribau en aquest context. I estem tot el dia llegint documents literaris sobre persones desplaçades i aquí en tenim un i de gran qualitat! Aquest poema provoca una sensació d'estranyesa, d'exili que és el que sentia Aribau en un ambient que no era el seu. Ell tenia una llengua, una cultura, un paisatge i una manera de veure el món diferents. I quan parlem d'intentar una represa de la consciència nacional en Aribau trobem un referent.

Hem trobat molts temes que són propis dels catalans: exili, autenticitat, lligam de la literatura i la vida, preocupació pel paisatge... temes molt nostres que ens vinculen amb Aribau, un senyor de fa 175 anys. I justament és el que hem de fer, hem de fer la nostra lectura d'Aribau, portar Aribau cap aquí. I si no té res a veure amb nosaltres podem passar-lo als historiadors perquè com a peça de museu el guardin al lloc que li pertoca.

Però la gran literatura del passat sempre viu en el present. La literatura catalana no permet que el passat visqui en el present. Sempre s'ha tractat com una peça de museu. Batega. I aquest poema batega.

☞ XXVIIè Curs d'Estiu: “Els fonaments d'un nou impuls”. Fundació Rellu - GEN. Dimecres 2 de juliol de 2008 (Sala Blava - IQS)

ART I REALITAT

DOMÈNEC FITA

Escultor i Pintor

Tot el procés de transformació
evolutiva artística de la persona, des
que és un infant fins que es fa gran,
és un constant canvi de confiança,
valentia, sorpresa i decisió

Tot el procés de transformació evolutiva artística de la persona, des que és un infant fins que es fa gran, és un constant canvi de confiança, valentia, sorpresa i decisió; es comença pels primers gargots, que passen per l'etapa de la seguretat, el cansament i la crisi, per adquirir un nou enfocament i tornar a repetir el cicle, ara sumant-hi l'experiència. I altra volta néixer, plenitud i decadència. I tot això que sembla un joc al principi, posa a prova les facultats de captar i plasmar les vivències, estats i motivacions que es van desenvolupant en cada individu al llarg d'una evolució de tota la vida, donant el seu retrat interior. Aquest gràfic que podríem traçar per a la vida d'un artista corre paral·lel a una trajectòria més gran que engloba els grans estils històrics que, al llarg del temps, van reduint la seva durada. Podem veure així com dels 3.000 anys de l'estil egipci s'arriba als 20 que va durar l'estil impressionista. I cada vegada és més accelerat el procés de canvi i l'exigència creativa.

Per aquest motiu és necessària una pedagogia que entengui i prevegi aquesta precipitació, i cal augmentar el creixement de les possibilitats de cada individu cara al seu posicionament en el futur.

No hem d'oblidar que l'obra té necessitat de ser donada a conèixer, primer en el medi familiar i després en la relació social i escolar de l'infant. Això pot començar a partir dels dos anys, passant per les etapes pre-esquemàtiques i d'esquematisme, pel començament del realisme i pel raonament fins arribar a la crisi de la realitat als 12-14 anys. I aquesta necessitat de comunicació artística per part de la persona que s'hi dedica i hi està dotada, durarà tota la vida.

LES DIVERSES VISIONS DE L'ART

Un aspecte a considerar: en la majoria dels éssers domina un sentit visual òptic. Un 25%, però, està caracteritzat per un sentit visual hàptic, subjectiu, que els porta a valorar més les sensacions del tacte i els aspectes motrius del plaer de deixar un rastre. Hi ha un tercer grup que es mou entre tots dos. I finalment podríem mencionar l'expressió "naïf", que s'ha de considerar un camp diferent del que aquí

es pretén tractar. Un infant no té barreres i no necessita plantejament ni una formació especialitzada per expressar el seu món. Per aquest motiu, un pla d'ensenyament de les arts ha d'entendre i replantejar el ventall de totes les possibilitats, objectives i subjectives, de cada persona.

Mai no serà el mateix una pedagogia de tipologia normal, escolar (en la qual es donen els coneixements necessaris perquè se'n faci una memorització i una reflexió), que una formació artística, de la qual cada individu pugui treure i donar de si els seus propis valors d'aquest pou infinit que és l'home, sempre que hi posi interès i voluntat de millorar, enriquir i enriquir-se, i expressar la seva creativitat.

S'ha de tenir present que la comunicació és primordial com a element per anar desenvolupant la pròpia obra, per anar-se exigint i per reforçar la voluntat, el pensament i la decisió de plasmar i controlar els fets que conflueixen en cada realització. I en tot això es produeix aquest creixement global i continuat, en entrar en contacte amb l'òrbita social i passar a formar-ne part transcendint cada cop nivells més grans: familiar, escolar, local, regional, nacional, internacional... S'ha d'entendre que tot és complex, que cal conèixer les estructures que incideixen en l'àmbit de l'art, com són el pensament, l'economia, etc.

A aquest món artístic s'hi ha d'aplicar els mitjans necessaris per introduir-lo, a través de galeries, marxants, gestors... i fer-lo atraient i apte per a la comunicació en els diferents camps, fins en els d'alt nivell de creació cultural.

És possible que l'alumne vulgui només el coneixement i l'aprenentatge de l'art pel que té d'auto-complaença, o d'autorealització i interiorització, però és possible també que en no voler entrar en aquella roda financera, perdi la intensitat que requereix cada obra perquè en ella hi faltaria una part inherent.

Hem d'assenyalar que l'art pot estar present en moltes parcel·les de la vida: en la il·lustració, el disseny en diversos aspectes, la integració en l'arquitectura, el volum, els murals, els colors, l'encàrrec, els concursos, les exposicions, etc. Per moure's en totes elles es necessita una formació adequada a

les característiques artístiques, interdisciplinàries, conceptuals, visuals i tècniques.

TRES CAMINS ARTÍSTICS

Val la pena fer una anàlisi de la tipologia de tres artistes pròxims a nosaltres: Picasso, Miró i Dalí. Per una banda responen respectivament als caràcters que abans hem esmentat sobre la visió: la més objectiva estaria representada per Picasso, l'hàptica subjectiva per Miró, i Dalí es trobaria entre els dos grups.

El valor de l'art plàstic rau en el fet que, en pensar en aquests tres grans artistes, ens vénen a la memòria les seves impressions i expressions instantànies, i amb això hauríem d'entendre aquest llenguatge sintètic, aquesta forma de comunicar-nos amb tanta rapidesa que no trobem en les altres arts: comunicació instantània global-conceptual.

Picasso fou precoç, i pel fet de tenir un pare professor de dibuix, practica amb gran agilitat el llenguatge acadèmic anticipadament. Si situem Picasso en la història observem que capta, de la realitat, els seus aspectes (situar, encaixar, clar i fosc, línia, color, temàtica, representació), ja de molt jove. Si entrem després en la lectura de les obres dels altres artistes, veurem com capta Casas, els impressionistes, l'art

ment, si Miró hagués viscut 50 anys abans, no haurien aguantat la seva subjectivitat. Pel fer històric, tenia una gran necessitat de trencar amb la concepció renaixentista de l'art, i en la formació acadèmica Miró va trobar les reserves de lluita necessària per a poder donar tot el que tenia dins d'un món més subjectiu. A Miró, ja de ben jovenet, l'atrau l'ombra de l'arbre. En les seves representacions, li mereix més atenció l'esquerda que la paret, l'escorça que el tronc i el fullam que les branques. També rep la influència d'altres artistes, Arp i altres conceptes dadaïsta-surrealistes, i aquest desig de llibertat el porta a dir que vol assassinar la pintura. Miró va aprendre a mirar de manera que la seva mirada traspasa els aspectes objectius per a entrar en d'altres sensacions. Així capta aspectes del seu avi forjador, aspectes de la seva terra, les sensacions de rellogter del seu pare i el món de la seva mare mallorquina. Recordem, per un moment, en la seva escultura el parentiu amb els siurells i les representacions primitives que s'han trobat a les illes, aquest valor irònic i picaresc d'aparença infantil. Qui més va valorar les obres de Miró foren els artistes que lluitaren per adquirir valors subjectius. Miró els posseïa, i el seu món de representació li és vàlid: la poesia, la música i els conceptes surrealistes, més propis de la imaginació que de la realitat objectiva.

“En l'empordanès Dalí cal mencionar l'actuació personal, aquest posar en joc la seva persona per a la notícia, per sorprendre en la comunicació.”

negre de l'Àfrica i tots els artistes més avantguardistes que els moviments de París van descobrir. Constatarem que la seva gran aportació és trencar amb aquesta representació de la realitat, treure les traves, deslliurar-se i així assolir altres expressions. Els aspectes negatius de parença passen a adquirir riqueses positives.

Miró és la percepció no objectiva. És un dels artistes que més temps ha passat en aprenentatge. Vaig comptar 17 anys amb mestres i acadèmies. Segura-

En Dalí és important la complexitat de la seva personalitat, el pes psicològic de substituir un germà seu que morí dos anys abans, la seva tímidesa. Rep formació acadèmica amb Joan Núñez, format a l'Acadèmia de San Fernando de Madrid. Valora el detall, vol captar valors plàstics més interns. Trets visuals de virtuosisme: el detall, l'ombrejat. Té influències de l'impressionisme, el cubisme i dels artistes del surrealisme. Breton, Freud, el somni. En l'empordanès Dalí cal mencionar l'actuació per-

sonal, aquest posar en joc la seva persona per a la notícia, per sorprendre en la comunicació. Això és una gran aportació a l'art. En entrar en aquest món de somni la seva obra trenca amb la realitat, al mateix temps que tot allò putrefacte, tot el que sigui descomposició, es torna vida: forques que aguanten l'ésser podrit, els rellotges tous, rellotges i figures que es desfan. Morbo especial.

Els tres artistes tenen com a molt significatiu la mirada. Qui no recorda la mirada de Picasso, amb aquells ulls grans i intensos? Sabem de les seves aptituds de captació de la realitat i del seu saber llegir les obres dels artistes que li són contemporanis, indicant-los com anar més enllà. Picasso és la força, la contundència, la versatilitat del llenguatge, la vitalitat, la visceralitat. No abandona els llenguatges apresos i va i ve sempre, enriquint el seu llenguatge.

Miró és sinònim de mirar. Les seves obres semblen plenes d'ulls, aquests punts negres que ens miren. Sabem el valor que té l'Acadèmia Galí en el fet d'aprendre a mirar. Miró vol entrar dins de cada ratlla, trempar-la amb força i imaginació. En canvi, en el físic del seu retrat, els ulls són discrets. En Dalí, els ulls. Les fotografies ens mostren l'interès de la seva mirada, els ulls li surten de la cara (Manifest anti-art, Ian Gibson).

De Picasso és la creativitat, la força i la preeminència dels valors plàstics. De Miró són els valors subjectius i el nou llenguatge plàstic. De Dalí els valors anecdòtics i de virtuosisme, la imaginació i la temàtica per damunt de la plàstica.

En tots tres la mirada i la destrucció estan remarcades, i tots tres han tingut una formació acadèmica, tot i que a Miró se li resistia i tenia fortes dificultats. Però això li donà obertura a diferents formes d'expressar-se. Així doncs, mirar la realitat, captar-la cadascun a la seva manera i aprendre a enriquir-se'n serà el gran aliment per a l'expressió. També destruir i transgredir-se és cercar una nova construcció.

La tendència normal és el mínim esforç. És per aquest motiu que els estils s'allarguen durant segles, o molts anys en un individu (o tota la vida, si es pot). Això és així perquè és l'obra ja feta la que preserva les formes i les traces. Podríem dir que són obres

nascudes de dues dimensions, nascudes de les obres ja fetes, derivacions. Tenim la solució i en fem versions, o també les obres d'altres artistes ens donen pistes per a les nostres pròpies obres.

Les tres o més dimensions signifiquen plantejar de nou, néixer altra vegada, i és per això que aquest fet es produeix poc. Es tendeix a tenir la solució conceptual i tècnica. Les tres dimensions demanen fer néixer l'obra, iniciar-la amb la ineptitud fins a adquirir un cos. Però la gran majoria no estan disposats a fer aquest esforç. Cal tenir un concepte de llibertat per adquirir tant com sigui possible. Trencar el propi estil, tècnica i concepte no és usual. Tant Picasso com Miró i Dalí, després d'unes etapes i evolucions, es mantenen en un estil i concepte, que aplicat en llibertat dona molt joc i possibilitats creatives.

LLIBERTAT I CAPACITAT DE CREACIÓ

Al meu entendre cal tornar a agafar la realitat com a inici generador (les tres o més dimensions), tant sigui amb un motiu físic com emocional, sensació, etc., i d'aquí anar elaborant fins arribar a les tècniques o conceptes més lliures, prescindint de l'estil per entrar més en les possibilitats individuals de gran ventall creacional. Agafar l'artista amb la seva llibertat i capacitat de creació com a senyal d'estil. L'estil és la persona, i no els conceptes i les formes o colors o traces apreses, com acostuma a passar normalment.

Però els tres artistes tenen també una altra característica a ressaltar. Com en la majoria d'artistes, en el seu període d'aprenentatge artístic va ser molt important la tasca d'autorealització en la seva pròpia circumstància, en el seu medi, a nivell personal. Van elaborar, experimentar i dubtar de les seves solucions plàstiques, però paral·lelament les van fer extensives a grups afins per arribar a penetrar en les capes socials. S'ha de tenir un sentit d'entrega a una professió, no conformar-se a ser un afeccionat o un diletant de l'art. Les característiques són diverses i cadascú fa opcions segons les seves possibilitats.

La tendència a mitificar els altres i a infravalorar-se és un factor perjudicial a l'hora d'actuar en el món de l'art. És millor, per sentir-se normal i po-

der donar el màxim, analitzar realitats. Els valors artístics històrics o establerts, per més importants que hagin estat o encara siguin, no poden afegir res més a l'obra ja feta, mentre que l'educand té un potencial enorme i desconegut de capacitats que cal despertar i estimular. Com més aviat comenci a actuar públicament com a artista en el seu entorn, molt millor, perquè creiem que l'aprenentatge i el fet de mostrar-se han d'anar junts. Aprendre a assumir tot el que això comporta —esforç, disgustos, alegries...— és la constant d'una formació llarga, i cal que aquests sentiments es vagin fent normals en la vida de l'aprenent, tant si es tracta d'una obra d'encàrrec com d'un concurs, d'una exposició col·lectiva o personal. Tant si s'ha tractat d'un logotip com d'un vitrall, una escultura, una pintura, etc. És una manera de fer entrar en contacte art i realitat, de saber presentar l'obra acompanyant-la d'una memòria, pressupost, catalogació, difusió, venda, etc.

És comprensible que la influència de l'obra realitzada s'origini encara que s'estigui previngut; és molt difícil tenir tanta confiança en un mateix. En la majoria de casos la seguretat ens ve donada perquè el que fem s'assembla a quelcom ja creat, i és complex entendre una altra cosa, com fer plantejaments nous, acceptant que d'un mateix poden sortir moltes coses que s'han d'anar perfilant fins que prenguin una forma definitiva. És difícil crear un hàbit receptiu al propi sentiment i pensament creatius i saber-lo elaborar i portar-lo a cap confiant que, posant-hi els mitjans i la dedicació necessàries, les obres donen bon resultat, immediatament o a la llarga.

En el temps de formació és fàcil caure en una evolució ràpida, cosa que fa que es cremin les etapes i que les obres fetes perdin interès per al propi artista. Generalment, el que s'ha fet durant la joventut són treballs que guarden aspectes útils per al futur. Per aquest motiu és necessari vetllar, fer un seguiment de les obres, no perdre-les o treure'n una fitxa el més completa possible.

No es pot deslligar la formació artística de la realitat en què vivim. Hi hem de fer referència constantment, tant a la política com a l'economia o a un fet puntual. És un principi de motivació, i per això haurem de comprendre els mitjans competius, el

màrqueting i tot el conjunt d'aspectes que poden formar el cicle complet de l'obra feta, el conjunt de totes aquestes relacions. La sensibilitat de l'artista té tendència a rebutjar aquesta realitat. Li agrada més pensar en la seva torre d'ivori, però és necessari que entri en la realitat i que compregui l'exemple de molts artistes de fama reconeguda, que essent joves ja participaren en concursos, exposicions, i fins i tot tingueren marxants o una galeria d'art que acollí la seva obra, o acceptaren ja algun encàrrec.

Aquesta exigència del compromís obliga i fa avançar, fa situar en la realitat social. Que els artistes siguin fins i tot creatius en tota acció complementària per donar a conèixer la pròpia obra. No han d'esperar que els resolguin les coses, han de voler viure i experimentar el conjunt d'aspectes que fan créixer i madurar la persona. Segur que trobaran per a cada categoria i nivell el lloc adequat, i això els farà més actius i motivats per donar en tots sentits. Evitar el xoc que representa entrar en aquest món quan hom creu que encara no s'ha acabat el temps d'aprenentatge és un error, perquè no s'ha d'oblidar que la formació no s'acaba mai: s'aprèn al llarg de tota la vida.

És també important per a la formació de l'alumne posar-lo en contacte tant amb les tècniques convencionals com amb les més noves dels vídeos, els ordinadors i els mitjans de reproducció més avançats. Tot el que sigui possible per ampliar i crear noves expressions i sistemes alternatius. El camp es va fent cada vegada més gran.

VISIÓ CULTURAL I VISIÓ FÍSICA

Encara que existeixi una pluralitat de sistemes de comunicació de la imatge visual, hi ha dues maneres —difícils de destriar una de l'altra— que evidencien clarament que una ve més reforçada per les imatges que la cultura ens va subministrant psicològicament i semiòtica, generant-ne d'altres fins a fer-se un feix que per si sol pot tenir vida plena i infinita. És com un enriquiment col·lectiu del qual tots en rebem imatges sobretot planes, de dues dimensions, que ens arriben per la conducta del viure, les publica-

cions, el cinema, la televisió, etc.

L'altra visió és la que cal educar per fer-la sensible a totes les coses que la realitat viscuda ens mostra. Aquesta respon d'una manera encara més individualitzada que l'altra, perquè ens ve donada per la pròpia sensibilitat i concepte de la visió i dels

“No es pot deslligar la formació artística de la realitat en què vivim. Hi hem de fer referència constantment, tant a la política com a l'economia o a un fet puntual. ”

per la pròpia sensibilitat i concepte de la visió i dels sentits que la potencien i s'interrelacionen i es complementen.

Per entendre'ns, les podríem anomenar una cultural (suma històrica) i l'altra física (sensible, real). Jo vaig tenir tota la sensació plena d'aquesta última educació visual quan, després d'una llarga educació acadèmica, anant pel món m'adonava de coses que em feia gràcia observar —com poden ser el bellugueig de la gent i les seves remors, diferents tant en el carrer com en el metro; comportaments que es demostren diferents a Sevilla, Madrid, Barcelona, París, per dir-ne unes quantes; o la llum, l'ambient i les característiques de llocs i paisatges, del nord, del centre i del sud, les barques, el mar... són diferents.

Mentre una visió de la imatge pertany al món més del comú cultural, l'altra, la de la percepció física, és més individual, i sens dubte que aquesta s'ha de captar en les tres dimensions (o més de tres); per tant, ens cal més confiança i valentia per a fer-la real perquè ens és més personal i exigeix els propis plantejaments per portar a cap l'obra que poden produir aquestes motivacions.

Fins ara podem dir que la visió de les formes culturals és la que ens ha proporcionat millors resultats. Primer a nivell dels grans estils transcendents omplint un llarg temps de la nostra història. En començar el segle XX s'han prodigat els ismes i els grups, i cada vegada és el propi artista qui va oferint les peculiars i variades aportacions per sumar a aquest conjunt, i en contemplar-les ja reals, ens donen confiança i seguretat per ser una realitat traduïda, tangible, mentre que al propi entorn la nostra realitat física és una exigència més confusa per l'elaboració i transformació d'una sensació inèdita i personal, nascuda de les pròpies vivències, que s'ha de fer i donar a la cultura.

Opino que aquest enfocament parcial de la cultura visual ens condueix a adquirir-ne els coneixements i perfeccionar-los al màxim, però oblidem que tot el que pot sortir de l'ésser humà ens és comunicable per més inversemblant que se'ns presenti. Això ens motiva a ésser valents i fer actuar la nostra persona irracional, subconscient i racional com ja n'hem conegut exemples històricament. Per aquest fet és important ampliar al màxim el camp que pot conduir-nos a expressions nascudes del propi espai tridimensional i de la particular experiència.

Resumint, diria que tot el que pot sorgir de l'individu val més que la visió de la imatge cultural-erudita, que només ens condueix per una seguretat vulgar, encara que sigui d'una elit.

 Conferència pronunciada al desè aniversari d'“Estudi d'Art”, centre de formació artística a Montjuïc, Girona.

ENTREVISTA

FERRAN GUILLÉN

per AMADEU MATOSAS

Ferran Guillen i Preckler. Escolapi. Nascut a Barcelona l'any 1941. Ha estat destinat als quatre continents. Col·laborà durant la seva curta estada a Barcelona, la dècada dels 80 amb el Grup d'Estudis Nacionalistes, i participà com a professor en diversos Cursos d'Estiu. D'aquella època són els dos llibres editats per Barcelonesa d'Edicions, *Per una metafísica de la gratitud* dins el llibre *Els Fonaments*, i *Obediència i llibertat*, així com d'altres articles publicats a la revista *Relleu*.

M'AGRADARIA QUE EN FERRAN GUILLÉN ES PRESENTÉS, SEGUR QUE MOLTS DELS NOSTRES LECTORS NO ET CONEIXEN, HAS ESTAT FORA DE CATALUNYA DURANT MOLTS ANYS.

En Ferran Guillen i Preckler és un escolapi nascut a Barcelona l'any 1941 i alumne de l'Escola Pia de Diputació, escolta amb el P. Octavi Fullat i sacerdot des del 1965. Després dels estudis a Moïà, Iratxe (Navarra) i Roma, vaig passar uns anys com a professor dels joves escolapis a Logronyo i Salamanca. Però des del 1975 vaig començar una bonica aventura internacional com a escolapi: Mèxic, Senegal, Camerun i ara Filipines. Només he viscut 4 anys a Barcelona, quan els meus pares eren molt grans, fins que van morir l'any 1984. Durant aquest període i a través d'en Pau López, del COU Jaume Bofill, vaig entrar en contacte amb el GEN, els joves i els "savis", amb l'increïble bon humor cristià de Mn. Ballarín. N'estic molt agraït. En Jordi Sales em va animar sempre molt i els germans Galí em van estimular. En aquests anys barcelonins vaig ser professor de Religió i Filosofia –BUP i COU– a diferents col·legis escolapis. En una de les sessions vaig conèixer en Sigranyes de Franc, que em va connectar amb l'Institut J. Maritain de Roma. Encara tinc relació amb ells.

AL LLARG DE TOTS AQUESTS ANYS FORA DE CATALUNYA QUINES HAN ESTAT LES TEVES TASQUES?

El meu treball per aquests mons –Amèrica, Àfrica i Àsia– ha estat sempre el mateix: viure en cases de formació escolàpies, acompanyant les joves vocacions de les nostres noves fundacions missioneres, i fer classes de Filosofia i sobretot de Teologia en els centres dels respectius llocs. N'estic molt content. He tingut d'anar canviant de llengües: castellà a Mèxic, francès al Senegal i al Camerun, i ara anglès a les Filipines. A tot arreu hi havia a més les llengües locals –wolof a Dakar, ewondo a Yaoundé, tagalog a Manila–, que he après de manera molt superficial.

De tota manera, a tot arreu he procurat entrar en la cultura del lloc a través dels contactes, l'observació i la literatura.

ELS QUE VÀREM TENIR LA SORT DE CONÈIXER-TE I SEGUIR LES TEVES CLASSES DINS DELS CURSOS D'ESTIU, LLEGIR ALGUNS DELS TEUS LLIBRES, VÀREM SABER DE LA TEVA ESTADA A MÈXIC, AL SENEGAL I AL CAMERUN. MALAURADAMENT SABEM POC DE LA TEVA AVENTURA ASIÀTICA. EXPLICA UNA MICA AQUESTA DARRERA EXPERIÈNCIA, SI US PLAU.

Vaig arribar a Manila a l'octubre del 2005 i la gran batalla és encara l'anglès, que aquí és la llengua oficial, dels negocis i dels estudis. La gent parla moltes altres llengües malaies, anteriors a la presència espanyola, i l'"oficial" és el tagal, la llengua de Manila i voltants. El cebuano és també molt important. Moltes paraules castellanes han quedat incorporades a les diverses llengües i especialment el "chabacano" de Zamboanga és molt semblant a l'espanyol. A casa el grup d'estudiants és nombrós. Normalment més de vint, i no solament filipins, també vietnambites, indonesis i ara fins i tot xinesos. Es tracta d'una vertadera implantació de l'Escola Pia a l'Est Asiàtic. La primera fundació, va ser el Japó, sense vocacions fins ara. També a l'Índia hi ha noves fundacions escolàpies que he pogut visitar recentment.

Manila té molts centres de formació religiosa i no falten vocacions del país i d'arreu de la regió. És quelcom molt diferent de l'Europa actual, malgrat la influència americana.

QUÈ HI FAS CONCRETAMENT A MANILA?

Faig classes a la Loyola School of Theology que és una secció de l'Ateneo de Manila, prestigiosa universitat dels jesuïtes. També ensenyo a la Maryhill School of Theology, que és una escola de missioners belgues, al Centre de diferents Congregacions, portat pels franciscans, i a una original iniciativa

dels claretians, l'Institut per la Vida Consagrada a l'Àsia (ICLA), amb moltíssims religiosos i religioses de tot Àsia. Les meves classes són: Trinitat, Història de l'Església i Espiritualitat. Tot això vol estudi, correccions del sempre deficient anglès i adaptació a altres estils d'ensenyar i de fer. Encara que el període és curt, estic molt content d'aquesta última etapa asiàtica, que és una promesa cristiana d'Evangelí, enmig de dificultats i alegries.

ON VIUS ?

Concretament a New Manila, que és un barri de classe mitjana, fruit de l'expansió de la ciutat després de la Guerra Mundial. Personalment em crec encara "novici" a l'Àsia, aquest immens continent, i sobretot l'Extrem Orient. Visc a la Calasanz Formation House que és lloc on es formen els escolapis de l'Àsia. Un cop han professat els vots religiosos. Quan vaig arribar a Manila vaig tenir la impressió de proximitat amb Mèxic, on havia residit els anys 70. Les illes van ser espanyoles des de 1565 fins a 1898. És més les relacions amb la cort es feien per Mèxic. El famós "galeón" sortia de Cadis, arribava a Veracruz, passava les mercaderies fins a Acapulco a peu i des d'allí arribaven a Manila. Això es va acabar a principis del XIX. Cal recordar que els Estats Units van colonitzar les illes des de 1898, amb resistència local, i que sols des de 1946 és una República independent.

COM SÓN ELS FILIPINS?

Els filipins són avui una curiosa barreja amb arrels malaies, influències espanyoles molt notables sobretot en la religió, aspectes americans, com l'anglès de llengua oficial, i una gran immigració xinesa ancestral i moderna. Les Filipines són doncs una plataforma de gran universalitat i el pont natural entre Orient i Occident.

Des del punt de vista cultural cal dir que llen-

gües vives són les nadiues –el tagal en primer lloc, però també el cebuano i moltes altres. Gran gentilesa de caràcter. Un rostre sempre somrient. Un nivell cultural més aviat baix i confús, encara que hi ha moltes escoles i universitats, a l'estil americà. Un catolicisme arrelat, ple de reminiscències espanyoles: processons, imatges, novenes, escapularis, Misses segons les devocions, santuaris...Tot però inculturat, amb un toc original inconfusible. No falten esglésies protestants clàssiques i altres d'origen filipí, com Aglipayan Church (Iglesia Filipina Independiente) i la Iglesia de Cristo.

I LA POLÍTICA ?

La política és molt embolicada. Més que partits hi ha famílies i persones. Llibertat de pensament, però assassinats polítics. Govern poc eficaç i molt manipulat. Gran influència americana –escola militar– i tensions molt notables amb els grups islàmics del Sud –Abu Sayaf– i amb la guerrilla comunista –New People Army.

EXPLICA MÉS COSES, SOM BASTANT IGNORANTS D'AQUEST PAÍS...

Alimentació a base d'arròs, verdures, peix i carn. Fruïtes tropicals. Clima molt plujós que dona un paisatge d'una verdor magnífica. Pels Escolapis, les Filipines són terra de benedicció. En uns 15 anys tenim ja dotze sacerdots nadius i seminaris plens. De fet, les famílies són nombroses i les vocacions no falten, encara que comencen a disminuir. Com a professor de teologia i història de l'Església estic content, fent esforços amb l'anglès i intentant entrar en l'ànima i la llengua. Els alumnes són internacionals. Jo ensenyo a la Loyola School of Theology (Jesuites) i a la Maryhill School of Theology (Inmaculat Cor de Maria, Congregació belga).

Acabo amb dades senzilles: uns 300.000 quilòmetres quadrats i més de 80 milions d'habitants.

“Estic molt content d’aquesta última etapa asiàtica. Les Filipines són doncs una plataforma de gran universalitat i el pont natural entre Orient i Occident.”

Quantitat d'emigrants pertot arreu, nacions àrabs incloses.

SABEM QUE HAS PASSAT ALGUNES TEMPORADES AL JAPÓ...

Les dues visites al Japó m'han deixat molt impressionat. No puc amagar una gran admiració. Vaig passar un mes a Tokyo entre el 2005 i el 2006. Cap d'any, amb quantitat de festes sintoistes i budistes. Amb fred a l'europea i amb la consciència creixent d'estar en contacte amb una gran cultura. Al Japó tot és gairebé perfecte: la tècnica, l'art, els costums, la societat, la vida. Hi ha però un orgull japonès i una tenacitat arreladíssims. Molts suïcidis. Poques conversions a la fe cristiana. Tenen una certa admi-

ració per Europa, sobretot per Alemanya. Suporten els Estats Units, però les ferides de la guerra són encara vives. Tothom parla i escriu la mateixa llengua, que és refinadíssima i molt antiga. Els Escolapis Bases arribaren els anys 50 i no han tingut cap vocació nadiua. Ara, els filipins comencen a ajudar la High School de Yokaichi i l'apostolat de les dues parròquies. No puc dir ni una paraula de la política, però la societat sembla molt ben organitzada: un gran país de classe mitjana, molt desenvolupat.

TAMBÉ HAS ESTAT A L'ÍNDIA...

L'Índia és tota una altra cosa. He fet una visita a Bangalore, i em vaig interessar per l'hinduisme, i

“A partir del meu coneixement de la realitat de Filipines crec que es pot afirmar que existeix una «teologia filipina», que s’està construint poc a poc a partir del Vaticà II. Es podria parlar d’una teologia de l’alliberament, pròxima a la llatinoamericana.”

una altra visita més llarga a Kerala, Bangalore de nou i Goa, el conegut enclavament portuguès, buscant dades del cristianisme a la Índia. Pobres i rics. Desenvolupament i misèria. Religiositat abundant i cridanera. En el Sud –Kochin, Ernakulam– un cristianisme arrelat amb dues branques, la siro-malabar i la llatina. Goa mereix ser visitada. Hi ha el sepulcre de Sant Francesc Xavier a la basílica dels jesuïtes –Bom Jesús– i quantitat de monuments de la presència portuguesa, que es van acabar solament el 1961. Anglès? Només en les classes cultes. Mol-

tíssimes llengües. Caràcter viu i apassionat. Estan molt més a prop d’Europa –indoeuropeus– que els asiàtics d’origen mongol. És el segon país del món en població, depassant els mil milions d’habitants. Menjar picant. Els estrangers em sembla que són respectats. Però hi ha també un orgull d’antiquíssima cultura i tradicions. No he visitat els llocs més cèlebres, con el Taj Mahal, o Calcuta.. Els escolapis de nou han crescut ràpidament en poc temps. Arribats el 1994, tenen ja uns deu sacerdots, cases de formació, escoles i un bonic esdevenidor.

FA UNS DIES QUE ENS HAS FET ARRIBAR UN TREBALL SOBRE LA TEOLOGIA FILIPINA D'UNA INDUBTABLE ORIGINALITAT "LA TEOLOGIA FILIPINA DINS EL CONTEXT DE LA TEOLOGIA ASIÀTICA". ENS PODRIES FER UN AVANÇ DE LES TEVES CONCLUSIONS?

A partir del meu coneixement de la realitat de Filipines crec que es pot afirmar que existeix una "teologia filipina", que s'està construint a poc a poc a partir del Vaticà II. Podríem dir que el seu horitzó és la tendència cap a la "comunió", fonamentada en les relacions interpersonals i familiars, que obre camins fecunds per a aplicacions trinitàries, cristològiques i eclesiològiques. Hi hauria també una visió integral de la salvació, de tipus "inclusiu", de cara a aquesta comunió, que pren una dimensió còsmica. El desafiament es trobaria a superar les possibles pràctiques supersticioses i les confusions provocades per les sectes, així com una certa debilitat conceptual i una

falta de formació cristiana bàsica. Potser es podria parlar d'una teologia de l'alliberament, pròxima a la llatinoamericana, però inculturada en el medi asiàtic, de pacífica recerca d'harmonia i coherència, que li dóna una indubtable originalitat.

En la complexa herència cultural filipina –asiàtica, espanyola, i nord-americana– i en l'incontestable arrelament catòlic del país, no hi haurà potser una vocació teològica i especialment missionera de cara a aquest continent asiàtic que sembla obrir-se més i més a l'Evangelí del Crist?

 Aquesta entrevista ha estat realitzada a través de preguntes i respostes mitjançant el correu electrònic. Agraïm la col·laboració del nostre benvolgut Ferran Guillén, per la paciència i dedicació que representa fer les coses d'aquesta manera. Esperem poder tenir-lo entre nosaltres al benvolgut Ferran ben aviat i així poder continuar la nostra conversa d'una forma més espontània i poder acabar de parlar amb profunditat de tots els temes esbossats.

BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ A LA REVISTA RELLEU

SUBSCRIPCIÓ ANUAL (4 NÚM.): 24 €

Desitjo rebre periòdicament la revista RELLEU a partir del núm.
Fotocopieu o retalleu aquesta butlleta i trameteu-la a:

REVISTA RELLEU
C/ARAGÓ 287, 3r 2a B
08009 BARCELONA

Nom
Cognoms
Adreça
Telèfon
CP-Població

Domiciliació de rebuts en banc o caixa.

Sr. Director, li prego que atengui, amb càrrec al meu compte/llibreta, els rebuts que li presentarà la Fundació Relleu.

Titular del compte
Banc o Caixa
Adreça de l'agència
CP-Població
Codi Compte Client (CCC)

entitat oficina control número del compte

Data
Signatura del titular del compte o la llibreta

EL CORONEL PÉREZ FARRÀS I ELS QUADERNS DE L'EXILI

MANFRED DíEZ

Antropòleg i Professor

Un article molt semblant a aquest ha estat publicat al sisè volum de l'obra *La Guerra Civil a Catalunya*, dirigida per Josep Solé i Sabaté i Joan Villarroya, i editada per Edicions 62.

L'octubre de 1942, poc després d'arribar a Mèxic procedent de França, el coronel Enric Pérez Farràs llançava a l'escena pública dels catalans a l'exili la proposta d'organitzar una unitat catalana per combatre a les files aliades a la Segona Guerra Mundial. La proposta es feu des de les pàgines de la revista *Full Català*, editada per un grup de joves universitaris que tenien com a denominador comú el fet d'haver estat oficials a la guerra d'Espanya. Pérez Farràs, ja en la seva vellesa era un home amb una dilatada experiència en el camp de les armes, i d'un provat compromís amb la causa catalana. La seva proclama venia a satisfer els anhels i les aspiracions dels més inconformistes d'entre els exiliats; aquells que, en desacord amb l'estat de coses que vivien, es sentien insatisfets amb el tarannà predominantment cultural que havien adoptat la major de les publicacions i institucions creades a l'exili. Amb l'organització d'una unitat militar, que, sota bandera catalana, lluités del costat dels aliats, els catalans es podrien guanyar el dret a participar en la taula de negociacions un cop acabada la guerra, en el benentès que els guanyadors fossin aquells. S'obriria així la porta a una intervenció a Espanya per enderrocar el règim de Franco, de manera que el desig d'emancipació del poble català es veuria afavorit.

Aquest ja no era un plantejament merament cultural, sinó polític i, fins i tot, moral, perquè tenia com a objectiu l'alliberament d'un poble.

Esperonats per la iniciativa de Pérez Farràs, quatre dels joves que col·laboraven en l'edició del *Full Català*, i que havien travat bona amistat treballant-hi, van decidir mantenir viva la seva idea, quan, per problemes econòmics, aquesta revista va deixar de publicar-se. Eren Josep M. Ametlla, Lluís Ferran de Pol, Raimon Galí i Joan Sales. Amb ells, el setembre de 1943, naixien els *Quaderns de l'Exili*. En paraules d'Albert Manent, «la més original i combativa de l'exili, més política que cultural». En efecte, a diferència de l'anterior, aquesta havia de ser una publicació elaborada a partir d'un cos de pensament polític ben vertebrat i coherent. El *Full*, com diu el mateix Sales, «va contribuir que tothom opinés amb llibertat», però mancava d'un ideari definit. Els *Quaderns*, en canvi, encaminaren la llibertat d'opinió a la realització d'un programa. Programa que es va exposar en la forma d'uns principis que havien de ser subscrits per tothom que hi col·laborés. Foren els denominats «VI punts»:

- i. És missió de la nostra Època fer la Unitat Nacional dels Catalans, Valencians i Balears.
- ii. La nostra Nació ha d'aspirar a la sobirania, però no a l'aïllament.
- iii. Tota llibertat és il·lusòria quan no es compta amb els mitjans de defensar-la.
- iv. No hi ha autèntic Nacionalisme sense sentiment de la igualtat de tots els compatriotes.
- v. La cultura ha de basar-se en els caràcters nacionals i estar al servei de l'Home.
- vi. El Desastre Nacional del 1939 marca el principi d'una Època Nova.

Els punts permetien situar la proposta del Coronel Pérez Farràs dins un marc teòric clar. Aquest és, justament, un dels trets distintius del grup de *Quaderns*: la recerca de la claredat i l'ordre mentals. Defugint la dispersió i el garbuix ideològic que, al seu parer, imperava al si dels nuclis de catalans a l'exili, garbuix provocat moltes vegades per la confusió entre l'interès nacional i el de partit, els promotors d'aquesta revista cuitaven de mantenir-se fidels a un ideal patriòtic. Calia que la lluita per la pàtria fos

sincera i no es veïés enterbolida pels antagonismes ideològics. Aquest punt de vista, resultava innovador en un moment en què els nuclis organitzats pels polítics a l'exili, el Consell Nacional de Catalunya, a Londres, presidit per Carles Pi-Sunyer, i el grup de França, al voltant de la figura de Josep Tarradellas –conseller de cultura, el primer, secretari general d'ERC, el segon–, mantenien un conflicte obert per la representació de Catalunya. Evocant les paraules escrites a l'editorial del primer número de la revista (del setembre de 1943), cap dels qui formaven el nucli de *Quaderns* no era un home important, de manera que ningú podia sentir la necessitat de preservar una determinada posició adquirida en el passat. Eren uns joves, d'una trentena d'anys, que, no devent-se a ningú, podien dir el que pensaven en llibertat. Aquesta actitud d'escrupolós respecte cap a un ideal els comportà no poques incomprendiments per part de moviments de tipus polític, que no entenien el perquè de la seva negativa a l'adhesió a algunes de les seves iniciatives. D'altra banda, cal dir que les mostres de suport al seu treball van ser múltiples i diverses. Personatges significats de la cultura i la política catalanes del moment, com el pedagog Pau Vila i el lingüista Pompeu Fabra, o els polítics –de pensament ben divers– com Claudi Ametlla i Francesc Cambó, es referiren a la revista en termes ben elogiosos. Un indicador del grau de suport que reberen l'ofereix el tiratge de la publicació, que arribà als quatre-mil exemplars.

Els sis punts del programa posaven l'accent en aspectes que, o bé havien estat desatesos o bé repudiats pels caps de brot de l'escena política. Pocs eren els que es plantejaven seriosament la reivindicació d'unitat dels països de llengua catalana. Expressió que va adoptar Joan Sales per a referir-se a la unió de Catalunya, les Balears i València, mirant d'evitar tot signe d'unitarisme. Des dels *Quaderns*, es volia fer valer el dret d'existir de la nació catalana, la realitat de la qual, que no la realització, consideraven com una cosa independent de la voluntat particular de cadascú. Des del seu punt de vista, la reivindicació d'una autonomia per a Catalunya a seques, no deixava de suposar una amputació de l'ideal. Dintre del garbuix ideològic abans esmen-

tat hi tenia lloc una visió de la unitat nacional que restava serva, sense saber-ho, de la realitat legal del moment que identificava el poble català només amb Catalunya. Els estudis de l'historiador Pere Bosch Gimpera, publicats en diversos números de la revista, reforçaven la idea d'unitat dels tres pobles, transposant-la al seu passat comunament ibèric. És el que aquest cèlebre historiador anomenava etnos ibèrica, de la qual haurien descendit catalans, balears i valencians.

La reivindicació de disposar de mitjans de defensa per fer efectiva la llibertat va ser un dels punts que més polèmica va generar. No cal dir que el suport donat a l'opció de Pérez Farràs anava en aquesta línia. De la claredat intel·lectual amb què definien l'objecte perseguit –la llibertat de la nació catalana, entesa en el sentit explicat–, es derivava una ferma determinació a defensar-lo pels mitjans que la situació del moment requerís. L'èmfasi posat en tots dos aspectes, en la naturalesa apolítica de l'ideal, i en l'obligació de prendre les armes, si la seva integritat es veia atacada, els van comportar la crítica de feixistes i militaristes per part d'alguns sectors del catalanisme. El despreniment amb què feien les seves reivindicacions i la decisió amb què pretenien defensar-les, violentava tant els que opinaven que tota reclamació s'havia de realitzar pels camins de la diplomàcia i la política, com els que la seva declaració de pacifisme els feia sentir escrupols cap a qualsevol forma de violència. Entre els primers figuraven els membres del Consell Nacional de Carles Pi-Sunyer, preocupats a no contrariar els interessos diplomàtics de les potències aliades, de les quals esperaven una acció d'ajut en favor de Catalunya; i el nucli de França, amb Josep Tarradellas i Josep Irla al capdavant, partidaris, en el seu cas, de respectar l'ordre legal establert per la constitució republicana i l'estatut de 1932. Els polítics consideraven imprudent l'apel·lació a la força, ja que podia suposar el tancament de la via del diàleg i del consens amb els possibles aliats –entengui's, els governs d'Anglaterra i Estats Units, però també els republicans espanyols–. Els pacifistes, anteposant un ideal d'humanitat, jutjaven immoral dirimir la sort del poble català en el terreny militar. En resposta

a les crítiques emeses pels polítics, la redacció de *Quaderns* escrigué un article on s'explicava que, per a evitar precisament que la seva proposta pogués ser qualificada disbarat, «es va convenir posar-se a les ordres del Consell Nacional Català que funcionava a Londres, per ser en aquella època l'única representació del Poder civil català en terres lliures». No es desatenia, doncs, l'autoritat política,

“Un dels trets distintius del grup de *Quaderns*: la recerca de la claredat i l'ordre mentals.”

ans al contrari, se li guardava el més gran respecte, oferint-se-li un nou recurs per a fer realitat unes mateixes aspiracions. Una gran decepció i desencís va suposar per al jove entusiasta del grup el silenci amb què els membres del consell de Londres van acollir aquesta proposta, més encara quan, després de la seva publicació, moltes van ser les mostres d'adhesió de caps i oficials catalans, d'entre aquests la del coronel Vicenç Guarnier, que es convertí, juntament amb Pérez Farràs, amb un dels seus mestres de pensament. Aquest últim, l'octubre de 1944, escrigué una lletra dirigida al mateix Pi-Sunyer que no va ser mai resposta. Tal desatenció no va ser mai compresa pels redactors de *Quaderns*. Per a ells constituí un veritable misteri el perquè de semblant actitud. El blâme procedent dels sectors pacifistes va merèixer una contestació que resulta ben il·lustrativa del tarannà de la revista. En ella es manifesta una encertada conjunció d'intel·ligència i sentit de l'humor. «El pacifisme conseqüent», diu Sales –l'autor del raonament–, «no s'ha de limitar a protestar contra la idea d'un Exèrcit per al seu país; ha d'actuar per suprimir tots els exèrcits; ara bé, la destrucció de tots els exèrcits del món només pot ser duta a terme per un altre exèrcit que sigui tan poderós com els del món sumats; com que això és impossible (o, almenys, ho està en el poder dels

pacifistes catalans), queda en evidència la buidor de la utopia pacifista.»

Els cinquè i sisè punts que propugnen el desenvolupament d'una cultura basada en els caràcters nacionals i al servei de l'Home, i la idea que la Guerra Civil espanyola va suposar un Desastre Nacional, assenyalen directament el nucli més genuí i profund del pensament dels autors dels *Quaderns*. Articles com “L'esperit i la cultura” de Raimon Galí, o “Cultura i «cultura»” de Ferran de Pol, entre d'altres, però, sobretot, el de Joan Sales titulat “Els òrsides” toquen els punts claus que impulsen les seves reflexions i les seves actituds vitals. Es tracta d'escrits en què allò que es debat és la via de formació adequada a l'ànima humana. Constituïxen un desmentit al pensament que suposa una contradicció entre la cultura i la vocació militar, i, encara més, il·lustren la necessària articulació entre una i altra cosa. Aquest fet es manifesta ben clarament en els eixos temàtics que estructuren la revista: L'art i els bells oficis, L'Home i els llibres, Vides i Caràcters, Les armes i la història. Als seus ulls, l'educació i la cultura són indispensables per a la formació de persones responsables i lliures, per això mateix qualsevol manipulació en la seva transmissió a les joves generacions pot comportar nefastes conseqüències en l'esdevenidor, tant a nivell individual com col·lectiu. Quan la tasca de guiatge no es fa com un exercici de responsabilitat envers el lloc en què es viu –la Nació– i envers la persona que els rep –l'Home–, sinó com un acte d'exhibició i exclusivisme intel·lectuals, on la veritat és bandejada com a il·lusòria i fruit de la manca de formació, es posen les bases per conduir la societat cap al seu anorreament. És aquesta una “cultura” en la qual l'individu esdevé mesura i fi de si mateix. Aquest és el sentit de la crítica adreçada des dels *Quaderns* als que situen la cultura per damunt de qualsevol compromís amb la realitat viscuda, així com als que, amb el seu verbalisme altisonant, eviten un compromís vital amb el seu poble i menyspreen la vocació militar com a cosa pròpia de bàrbars i ignorants. L'Òrsida és el personatge que, fent passar un interès egoista per un de general, fuig d'estudi quan el que hi ha en joc precisament és aquest interès general. Cal recordar

que Eugeni d'Ors va ser el màxim responsable dels serveis de cultura de la Mancomunitat de Catalunya, i que va ser un referent per a gran part de la intel·lectualitat catalana, la qual adoptà majoritàriament els postulats del corrent de pensament que ell liderà: el Noucentisme. Eugeni d'Ors abandonà el seu càrrec a la Mancomunitat després de veure's implicat en uns tèrbols afers que afectaven la seva honorabilitat. Durant la Guerra Civil fou nomenat Cap de la Jefatura Nacional de Bellas Artes del govern de Burgos.

«Corcat per una frivolitat degradada i corrosiva, a les primeres canonades de la guerra el catalanisme òrsida s'enfonsava sense un gest que l'honorés als ulls de la posteritat. Amb la guerra, la ruptura amb l'orsisme és un fet.»

Els *Quaderns de l'Exili* es van fundar amb l'objectiu de promoure la creació d'una unitat militar catalana per a intervenir a la Segona Guerra Mundial, però això només era la concreció d'un pla més vast de renaixement espiritual.

BIBLIOGRAFIA

AMETLLA, J. MARIA; FERRAN DE POL, LL.; GALÍ, RAIMON; SALES, JOAN. *Els Quaderns de l'Exili*. Mèxic 1943-1947. Edició fac-símil, ed. Estudis Nacionalistes, Barcelona, 1982.

AMETLLA, J. MARIA; FERRAN DE POL, LL.; GALÍ, RAIMON; SALES, JOAN. *Els Quaderns de l'Exili*. Ed. Barcelonesa d'Edicions, Barcelona, 1994.

BLADÉ DESUMBILA, ARTUR. *Don Enrique Pérez Farràs*. Dossier sobre Catalunya, 221-223. Ed. España Nueva, Mèxic 1950.

CASTELLS, VÍCTOR. *Nacionalisme català a l'exili (1939-1945)*. Ed. Rafael Dalmau, Barcelona, 2005.

GALÍ, RAIMON. *Memòries*. Ed. Proa, Barcelona, 2004.

MANENT, ALBERT. *La literatura catalana a l'exili*. Ed. Curial, Barcelona, 1989.

PI-SUNYER, CARLES. *Memòries de l'exili. El Consell Nacional de Catalunya (1940-1945)*. Ed. Curial, Barcelona, 1978.

SALES, JOAN. *Cartes a Màrius Torres*. Ed. Club Editor, Barcelona, 1976.

SAURET, JOAN. *L'exili polític català*. Ed. Proa, Barcelona, 1979.

COL·LECCIÓ REALITAT I TENSIONS

barcelonesa d'edicions

DARRERS TÍTOLS COEDITATS AMB PÒRTIC

L'HOME DISLOCAT

Nicolas Grimaldi

L'ALTRA VIA DE LA SUBJECTIVITAT

*Sis estudis sobre el subjecte
i el dret natural al segle XVII*

Yves Charles Zarka

LES GANES D'APRENDRE

*Lectures, reflexions i experiències
d'un mestre*

Jordi Galí i Herrera

TEOLOGIA POLÍTICA DE PAU Schmitt, Benjamin, Nietzsche, Freud

Jacob Taubes

C/Aragó 287 3r 2a B 08009 Barcelona
Tel.: 93 488 09 00 Fax: 93 215 87 68

DAVANT LA CRISI ECONÒMICA

AGUSTÍ CORTÉS

Bisbe de Sant Feliu de Llobregat

Des de fa uns mesos seguim amb profunda preocupació la marxa de l'economia i dels seus efectes en la vida de la societat, de les famílies i de les persones. Ha estat una preocupació que cada cop ha anat refermant-nos en la necessitat de dir una paraula en nom de la nostra Església diocesana, per als fidels i per a tothom que vulgui escoltar.

A hores d'ara no cal fer una descripció massa extensa dels efectes de la crisi econòmica. Els tenim ben a prop, amb les seves manifestacions més punyents i el continu augment dels acomiadaments i de l'atur, el tancament d'empreses, les famílies que tenen dificultats per cobrir les necessitats més vitals, la precarietat laboral... Davant aquesta situació la nostra consciència cristiana no pot restar indiferent, en tant que constitueix un profund sofriment humà, i demana una interpretació i un compromís moral des de la fe. Després d'haver escoltat veus autoritzades de cristians inserits en el món laboral i econòmic, aprofitant diferents informes sobre el cas, i amb la voluntat de fer un discerniment a la llum de l'Evangeli, creiem poder oferir-vos les següents consideracions.

1. Les causes de la crisi les podem trobar, tant en el camp pròpiament econòmic i tècnic, com en l'àmbit de la conducta humana responsable, sigui política, sigui individual o personal. L'Església no té altra paraula més que el missatge moral evangèlic aplicat a les qüestions socials, és a dir, el que coneixem per "Doctrina Social de l'Església". Per això, si parla sobre la crisi, no serà perquè tingui una solució tècnica, sinó perquè la crisi és també un fet moral, ja que ha estat provocada per conductes humanes lliures i, per tant, moralment responsables.

2. Cada dia coneixem noves anàlisis de la crisi. Ens parlen d'uns primers símptomes, que ja es manifestaven, si més no al nostre país, fa uns cinc o sis anys en l'àmbit de l'economia real, amb la forta davallada de la productivitat, la pujada dels preus, i el desplaçament de la major part de la inversió al camp de la pura especulació, especialment al camp immobiliari. Aquesta especulació ha trobat dos aliats ben eficaços: per una banda en l'ambició i l'optimisme sense fre de productors i consumidors i, per l'altra, en el sector financer, que, mirant de guanyar clients i bons resultats, ha facilitat préstecs aparentment molt beneficiosos. El sector financer, oblidant la seva pròpia finalitat, ocupa així el centre de la economia o, com ha dit algú, "s'ha centrat en si mateix": la gent perd la por a l'endeutament i s'endinsa en un procés continu de despeses de tot tipus, en funció, no de les veritables necessitats i dels diners que ja es tenen, sinó dels que es poden rebre fàcilment mitjançant els préstecs bancaris. Alhora els mateixos bancs funcionen de manera semblant, vivint dels préstecs interbancaris d'àmbit local i, sobretot, internacional.

D'aquesta manera la "confiança" d'uns i altres, amb mútua interdependència en tots els àmbits, esdevé la clau de la subsistència econòmica. Una confiança tant més feble, en la mesura que, en l'àmbit internacional, el control sobre aquest tipus d'operacions és pràcticament nul.

3. Ha arribat el moment en el qual aquesta confiança ha fet fallida. S'ha posat de manifest que hi ha un falsejament bàsic, pel que fa al guany i la riquesa real: sota una acceleració espectacular del progrés econòmic, trobem una pobresa real, ja que de debò no s'ha accelerat la riquesa, sinó el risc. I, el que és pitjor, la riquesa fictícia ha seduït també els més pobres i n'ha fabricat de nous. De fet, la distància entre rics i pobres no para de augmentar i els qui tenien al seu abast la capacitat de maneig dels diners s'han anat enriquint mitjançant l'engany i l'exploatació dels particulars o petits inversors. Ho tenien fàcil, perquè aquests també han cedit irreflexivament a les promeses de guanys immediats i ràpids i al consum compulsiu. Ara, a més, la davallada de la demanda ha causat acomiadaments o fallida d'em-

preses, que en definitiva acaben en pobreses reals i tragèdies humanes.

4. El fet de que el fenomen tingui el seu origen també en causes d'àmbit internacional, fa que el problema s'hagi de considerar en el marc de la globalització. El rol dels mercats financers és cada cop més decisiu i central, amb dimensions planetàries, fruit de la liberalització d'intercanvis, de la circulació de capitals i de l'aplicació de les noves tecnologies (cf. Compendi de Doctrina Social de l'Església, 361). Aquest increment de la mobilitat ha augmentat el risc de crisis financera. "El desenvolupament de les finances, les transaccions de les quals han superat de llarg el volum de les reals, corren el risc de seguir una lògica cada vegada més autorreferencial, sense cap connexió amb la base real de l'economia" (Compendi de la Doctrina Social de l'Església, 368). És talment el que ha passat. Una globalització que avui ens presenta el seu vessant més negatiu: un

“No s’ha accelerat la riquesa, sinó el risc. La riquesa fictícia ha seduït també als més pobres i n’ha fabricat de nous.”

cop més, són el països pobres els que més pateixen les conseqüències, entre altres motius, per la configuració fortament asimètrica del sistema financer internacional (només els països rics són protagonistes dels seus processos) i perquè no disposen de recursos socials per apaivagar la pobresa i la fam.

5. Una visió cristiana de la situació demana aplicar alguns principis fonamentals de la Doctrina Social de l'Església:

5.a) Pot ser que la crisi sigui deguda directament a allò que Joan Pau II anomenava "mecanismes econòmics, financers i socials injusts", o fins i tot "estructures de pecat" (Sollicitudo rei socialis, I, 36-37, 39). Però també hem de reconèixer que

aquests mecanismes i estructures són obra nostra i, per altra banda, que no hi ha cap sistema que pugui garantir la plena justícia, si no és comptant amb la conducta moral justa i responsable. Es per això que tothom, cadascú en el seu àmbit, s'ha de sentir implicat en la crisi.

5.b) En aquest sentit, cal reconèixer que una causa pregonada de la crisi ha estat la recerca en la activitat econòmica i financera d'un benefici injust i radicalment abusiu, que mereix la denúncia moral, ateses les seves conseqüències socials: "Tots el qui en el comerç o en el finançament fan servir pràctiques d'usura que provoquen la fam i la mort dels seus germans en humanitat, cometen indirectament un homicidi, que els és imputable" (Catecisme de l'Església Catòlica, 2269).

5.c) La crisi és essencialment financera. Però dels recursos financers hem d'afirmar el que diem del capital com a factor de producció: en primer lloc, que sempre han de tenir una dimensió social i s'han de cercar i disposar mirant el bé comú; a més, que la seva finalitat no és altra que servir la producció de béns reals; i que, en definitiva, dins el procés de producció, s'han de subordinar, com a instrument que són, al treball o "factor humà", que és la causa primera de la producció (Joan Pau II, Laborem exercens, 12).

5.d) La crisi és també, en el seu origen i les seves conseqüències, d'abast global. Hem d'aprofitar la mateixa globalització per "globalitzar la solidaritat" envers les àrees més desfavorides (Joan Pau II, Missatge per la Jornada Mundial de la pau 1998, 3). I això no es podrà fer sense la concurrència dels organismes internacionals, polítics, jurídics i econòmics, que no poden deixar el mercat financer només en mans de decisions, arbitràries i interessades exclusivament en els seus propis beneficis, dels agents econòmics (Compendi de la Doctrina Social de l'Església, 365-366). "A mesura que el sistema econòmicofinancer assoleix nivells més elevats de complexitat organitzativa i funcional, resulta més prioritari el deure de regular (democràticament) aquests processos i orientar-los a la consecució del bé comú de la família humana" (Compendi de la Doctrina Social de l'Església, 371).

5.e) Però està més a l'abast de la gran majoria de nosaltres acomplir el deure moral en l'àmbit de les nostres economies. Hem de practicar “virtuts econòmiques”, com ara el realisme davant l'ambició esbojarrada, la transparència i l'honradesa en les nostres operacions comercials o financeres, l'endeutament en allò realment necessari i en funció de les possibilitats reals, fugir i, en tot cas, denunciar l'especulació abusiva, evitar el consumisme compulsiu...

5.f) En definitiva, una mirada de conjunt i en profunditat ens descobreix l'arrel de la crisi econòmica en el greu i preocupant buit moral que domina en tots els àmbits de la nostra vida. És el mateix buit moral el que fa que hom pugui especular sense escrúpols, o defraudar fiscalment, o matar la vida humana concebuda i no nascuda, o fer malbé la natura, pensant només en el propi benefici. Encara que les lleis, el mercat o la ciència i la tècnica econòmica ho permetin, no tot és legítim moralment. La pròpia conveniència o benefici particular no és la darrera norma moral, sinó allò que objectivament és bo i just.

És per això que, tant les causes com el remei de la crisi econòmica afecten àmbits profundament humans on l'ètica juga un paper imprescindible, com ara l'educació, la convivència social, la cultura o la política. Els creients hem après de la Paraula de

que no demana altre endeutament que el que es té amb un mateix: la solidaritat amb els més pobres. Tot i les dificultats econòmiques que tots patim, més que mai hem de ser solidaris amb els qui encara tenen menys recursos. Hem d'agrair el que avui està ja fent-se des de Càritas i altres organismes que ac-tuen a prop dels més necessitats. Volem reproduir allò que ens recomana Jesús a l'Evangelí: “Us ho asseguro: tot allò que fèieu a un d'aquests germans meus més petits, a mi m'ho fèieu” (Mt 25, 40). L'Església ha de mostrar el seu rostre més compassiu a prop dels pares de família que han perdut la feina, que tenen dificultats per posar un plat a taula pels seus fills, els que veuen el futur pròxim amb dificultat.

Que el Déu fet home, pobre nascut en la pobresa, us beneeixi amb l'abundor de la seva justícia i de la seva misericòrdia.

 Full Dominical 6 de desembre del 2008.

“L'arrel de la crisi econòmica és el greu i preocupant buit moral que domina en tots els àmbits de la nostra vida.”

Déu que la inversió en justícia, honradesa, veritat, treball, creativitat humana, respecte, drets, fidelitat... és la inversió més rendible.

I encara avui, respirant l'ambient del Nadal, cal recordar una altra virtut absolutament necessària,

REVISTA RELLEU

RELLEU VOL DIR EL GRUIX QUE TÉ UNA
COSA, I EL FET QUE UNS SEGUEIXIN LA
TASCA FETA PELS ALTRES

—
EUROPA ÉS EL MARC DE LA NOSTRA NACIÓ
DE CIUTADANS I CIUTADANES LLIURES

—
LLENGUA CATALANA, VOLEM LA PLENITUD
NACIONAL DELS PAÏSOS DE
LLENGUA CATALANA

—
LA NOSTRA REALITAT HA DE SER SERVIDA
MÉS QUE ELS NOSTRES NEGUITS

—
ESTUDI I TEMPS PER A ORIENTAR EL SENTIT
DE LES NOSTRES ACCIONS

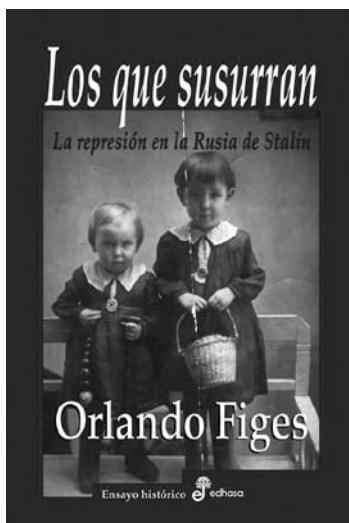
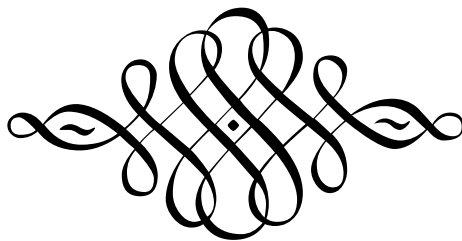
—
UNITAT BÀSICA DE TOTS ELS CIUTADANS
CADA COP QUE FA FALTA

Si ja estàs subscrit/a a la revista RELLEU, pots
subscriure-hi un amic o amiga. Si reps la revista
i encara no hi estàs subscrit, en aquest número
trobaràs una butlleta per fer-ho. (pàg. 31)

C/Aragó 287 3r 2a B 08009 Barcelona
Tel.: 93 488 09 00 Fax: 93 215 87 68

NOTÍCIA DE LLIBRES

LOS QUE SUSURRAN

ORLANDO FIGES

Editorial Edhasa, 2009

Tal com diu el seu autor, Orlando Figes, *Los que susurran* revela les històries amagades de moltes famílies que il·luminen el món íntim dels ciutadans comuns de l'antiga URSS sota

la tirania de Stalin. L'interès de l'autor en aquesta obra es centra en l'esfera moral de la família més que no pas en les característiques externes del Terror. Milions de persones van viure en una situació de por constant degut a la repressió soferta pels seus familiars. Segons Figes, els historiadors s'havien fixat poc, fins ara, en la vida privada de les persones a la Rússia de Stalin, en part pel problema de les fonts. Les memòries publicades a la Unió Soviètica, o accessibles en els arxius soviètics abans de 1991, eren, en general, poc reveladores de l'experiència íntima de les persones que les van escriure. Teníem, certament, les memòries d'intel·lectuals emigrats de la Unió Soviètica i de supervivents soviètics de la repressió estalinista publicats a Occident, però aquestes memòries no parlen en nom de milions de ciutadans que no compartien aquesta llibertat interna ni la dissensió. La immersió en el sistema soviètic era un recurs de supervivència per a molta gent, incloent-hi moltes víctimes del règim estali-

nista. La dictadura de Stalin va crear una població silenciosa i conformista. Molts van aprendre a portar una doble vida, amagant als veïns, i a vegades als seus propis fills, qualsevol informació, opinió, creença religiosa, valor o tradició familiar que estigués en conflicte amb les normes públiques soviètiques. D'aquesta manera, l'estalinisme va penetrar en la ment i en les emocions de la gent, involucrant a milions de ciutadans que es van convertir en espectadors silenciosos o en col·laboradors del seu sistema de terror. Aquest fou el veritable poder i el llegat perdurable del sistema estalinista, més que les estructures de l'Estat o el culte al líder.

Els diaris que van emergir dels arxius tampoc no aporten gaire informació fiable sobre els sentiments i opinions dels seus autors, ja que pocs s'atrevien a córrer el risc d'escriure un diari íntim durant les dècades de 1930 i 1940. Per això l'autor s'ha decantat per la història oral, amb les dificultats metodològiques que comporta, especialment a

Rússia. Ara bé, malgrat les dificultats, la història oral té també enormes avantatges per a l'historiador de la vida privada, sempre que l'enfocament sigui l'adequat; ja que cal comparar i comprovar rigorosament els testimonis proporcionats per les entrevistes, sempre que sigui possible, amb els registres escrits dels arxius públics i familiars (cada família escollida havia de tenir, almenys, algun tipus d'arxiu o document per a corroborar les seves paraules durant les entrevistes). *Los que susurran* es basa en centenars d'arxius familiars que els supervivents del Terror estalinista van mantenir amagats fins fa poc en calaixos secrets o sota matalassos en vivendes particulars de tot Rússia. L'edat mitjana dels qui han estat entrevistats i han aportat arxius és de vuitanta anys. La selecció de les famílies es va fer a partir d'una base de dades recopilada pels equips d'investigació amb trucades telefòniques a un total de més de mil persones. El resultat final representa un tall transversal que ofereix una àmplia mostra de la societat soviètica, ja que provenen de diversos nivells socials, de ciutats, pobles i poblets d'arreu de Rússia. A partir d'aquests materials, el llibre rastreja sobretot la història d'una generació que va néixer en els primers anys de la Revolució, entre 1917 i 1925, tot i que en els últims capítols també es dona veu als seus descendents, ja que un enfocament multigeneracional resulta important per a entendre el llegat del règim. Al

final es pot comprovar com, durant tres quartes parts del segle, el sistema soviètic va exercir una influència sobre l'esfera moral de la família com cap altre sistema totalitari ha exercit, ni el de la Xina comunista ni el de la dictadura nazi.

Així doncs, l'obra de Figes es proposa entendre el fenomen estalinista en la *longue durée*. El Gran Terror fou, sense cap mena de dubte, l'episodi més sagnant del règim de Stalin. Però fou només una de les moltes sèries d'onades represives, cadascuna de les quals va aniquilar moltes vides; la població dels camps de treball i "colònies especials" del Gulag va assolir el seu punt màxim, no l'any 1938, sinó l'any 1953; i milions de persones van seguir absorbint l'impacte d'aquest llarg regnat de terror unes quantes dècades després de la mort de Stalin. Segons estimacions conservadores, al voltant de 25 milions de persones van sofrir repressió per part del règim soviètic entre 1928, quan Stalin va assumir el lideratge del Partit, i 1953, l'any en què va morir. Aquests 25 milions de persones –executades per escamots d'afusellament, presoners en el Gulag, kulaks enviats a "colònies especials", treballadors esclaus de diverses menes i deportats– representen al voltant d'una vuitena part de la població soviètica. Aquestes xifres no inclouen ni les víctimes de la fam ni els morts de guerra. A més dels milions que van mo-

rir o que foren esclavitzats, n'hi va haver desenes de milions que van sofrir greus perturbacions, amb profundes conseqüències socials que han persistit fins als nostres dies.

+ INFO: www.orlandofiges.com

Josep Hereu

ELS BONS SALVATGES

FERRAN SÁEZ MATEU

Edicions L'Arquer, 2008

"El fracàs inevitable de les utopies polítiques modernes" és el subtítol del llibre i, alhora, el seu millor resum. Ferran Sáez comença explicant que el "bon

salvatge” havia nascut com un recurs retòric de la crítica social, usat per poder atacar, des d’una posició exterior, les febleses de la societat que, en el fons, es pretenia millorar. Aquesta figura imaginària, la força de la qual anava lligada necessàriament a l’encert de la crítica que proposava, fa, amb Jean-Jacques Rousseau un gir espectacular i molt negatiu. L’autor ginebrí va ser el primer de presentar el bon salvatge com un model real, autèntic i alternatiu. A partir d’ell, l’home pur, el bon salvatge, ja no és aquella convenció que tothom, com que és conscient de la pròpia imperfecció, sap que no existeix i que mai no existirà. L’home pur, el bon salvatge existeix, ja sigui en el passat o en societats necessàriament allunyades del nostre pobre món corromput. I com que ocupa el terreny utòpic, el del “no-lloc”, escapa sempre, indefectiblement, al tribunal de l’experiència, de l’assaig i l’error. Sáez demostra que tant en el terreny social com personal, el mite del “bon salvatge” ha portat a experiències terribles i clarament autodestructives (la drogoaddicció, les dictadures totalitàries, entre altres), però justament perquè pretenia pertànyer a un altre món, sempre llunyà i millor que el nostre, les nostres normes eren inútils per judicar-lo. Es tracta en últim terme d’una resposta equivocada a l’eterna angoixa de la pròpia imperfecció.

Per això aquest llibre no és només brillant, sinó sobretot del

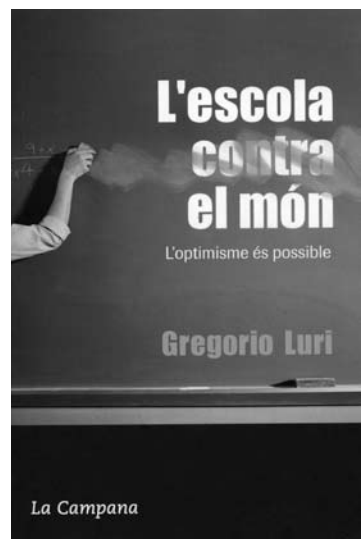
tot higiènic. Arrenca el llençol d’uns quants dels fantasmes que corren pel nostre imaginari col·lectiu i que, sovint sense adonar-nos-en, s’instal·len en els nostres propis esperits. Qui no s’ha sentit atret pels cants de sirena d’un futur brillant, noble sense falla i seductorament misteriós? Després de la lectura d’aquest llibre, serà més difícil convèncer-nos-en.

Amb tot, més enllà de l’atac a les impostures del mite del “bon salvatge” i les seves conseqüències nefastes, creiem endevinar entre línies un crítica molt més profunda. Diríem que Sáez rebutja frontalment allò que, durant massa temps, s’ha venerat com una de les aportacions més importants de la modernitat: el fet d’entronitzar la utopia, tot col·locant-la al centre del projecte personal, polític i social.

Si no ens equivoquem en la nostra intuïció, llavors ens atrevim a animar el seu autor a seguir la seva reflexió en dos sentits, que voldríem plantejar amb dues preguntes. La primera seria: La utopia és o no necessària? Dit d’una altra manera, hi ha hagut algun moment de la història europea en què les seves civilitzacions no s’han organitzat orientant-se cap a una utopia? Sempre ens han venut que Grècia, Roma, l’Europa medieval, es movien per una altra o altra utopia; ¿és realment així? La segona pregunta seria: podem “netejar” el nostre moment d’utopies? Si ho fem, què ens quedarà per sostenir-nos i

orientar-nos? En definitiva, com podem distingir l’ideal d’un món millor de la utopia destructiva?

Jordi de Nadal

L'ESCOLA CONTRA EL MÓN

GREGORIO LURI

Editorial La Campana, 2008

La publicació de llibres sobre l’ensenyament al nostre país continua en bona forma, i ja en fa uns quants anys –l’èxit editorial de Salvador Cardús, *El desconcert de l’educació*, és de l’any 2000. A més, les vendes semblen confirmar que la inquietud educativa segueix preocupant força gent. Quan el qui signa aquestes ratlles va anar

a comprar el seu segon exemplar de *L'escola contra el món* —el primer donat amb l'ànim de fer conèixer un excel·lent llibre—, es trobà que la segona edició del llibre ja estava esgotada. És un llibre del qual, en una expressió un xic barroera, s'aprofita tot. En un to força diferent a molts llibres d'aquest gènere que han proliferat aquests darrers anys, Luri descriu, analitza i àdhuc diagnostica. I ho fa amb un, pel meu gust, pragmatisme anglosaxó que bona falta fa en el nostre món tan curull de —frase genial— “beateria pedagògica”.

M'atreveria a dir que el llibre de Gregorio Luri és, essencialment, una crida a la responsabilitat personal de cadascun dels docents del nostre país. Més enllà de les crítiques a sistemes pedagògics, a l'administració, als sindicats, als dissenyadors professionals de currículums, etc. —que en alguns casos no són pas estalviades—, una de les claus de l'èxit educatiu és la confiança en l'escola. Aquesta confiança comença per l'optimisme com a deure moral de l'ensenyant. Hom pot anar dient que la crisi és culpa de mil i una causes diferents, però bé hi ha països del nostre entorn que se'n surten prou bé, així com escoles del nostre país que també responen correctament als problemes a què s'enfronten a diari.

Dels molts aspectes que podríem assenyalar del llibre, en destacaria els següents:

Cal refusar, basant-se en anàlisis i estudis dels darrers

anys, les causes habituals a les quals s'atribueix la crisi educativa: manca d'inversions generalitzades, progrés tecnològic accelerat, mètodes pedagògics, sistemes organitzatius, ràtios alumnes/professor, etc. Sembla cada vegada més clar que res d'això garanteix l'èxit escolar, si bé és evident que cal pensar en alguna organització, triar determinats mètodes i invertir els diners amb seny.

Entendre la pedagogia com a tasca política, ja que primordialment (fins i tot etimològicament) la seva funció és decidir què vol transmetre la societat a les generacions futures. En aquest sentit, massa vegades l'aprendre a aprendre no deixa de ser una manera sofisticada de generar analfabets funcionals.

S'observen, generalitzant, tres aspectes en què coincideixen els sistemes educatius dels països que obtenen millors resultats. Resumidament són: la confiança en el sistema, la detecció precoç de les dificultats dels alumnes i la selecció del professorat.

La confiança en el sistema per part de tothom i respecte a tothom. Una mena de confabulació per part de tothom per aconseguir que les coses surtin bé. I, sorprenentment, surten. O potser no tan sorprenentment, si pensem en el que pot aconseguir una escola que tingui clar què vol fer i com, en uns pares disposats a fer el seu paper i donar suport al de l'escola, en una societat que valori i posi d'exemple

aquells que s'esforcen...

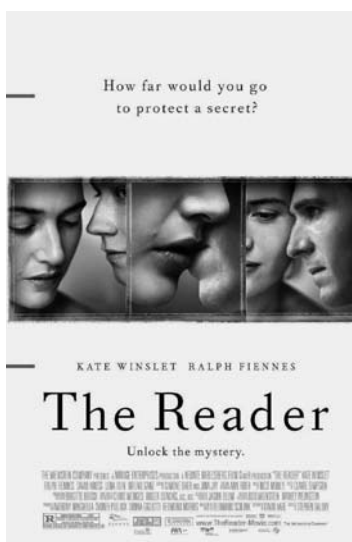
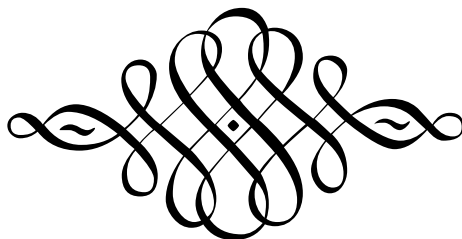
La detecció precoç de les dificultats és potser la característica més fàcil de dur a la pràctica dels tres aspectes que tenen en comú els sistemes educatius més exitosos. Per això mateix és sorprenent que no sigui una prioritat en el nostre país. Quants problemes (i quanta medicació), tant d'aprenentatge com d'actitud, s'evitarien amb una acció eficaç tan bon punt s'observessin les primeres dificultats?

Seleccionar el millor professorat no sembla trivial. Gregorio Luri, però, apunta a tres bones pràctiques docents: la competència lingüística, la capacitat de generar confiança i la capacitat de treballar en equip.

Adonar-se'n, de la funció conservadora de l'escola. En aquest sentit és sempre recomanable rellegir Hannah Arendt a *La crisi de l'educació*, un assaig de principis de la dècada dels 50 del segle passat. No es tracta (cal dir-ho?) d'una oposició política (en minúscula) entre progressisme i conservadorisme, sinó d'una dialèctica Política (amb majúscula) entre allò que cal canviar i allò que cal, perquè així ho valorem, conservar. Com observa Gregorio Luri a l'epíleg, no hi ha Ulisses sense Penèlope.

Aleix Buch

NOTÍCIA DE CINEMA

THE READER

STEPHEN DALDRY

E.U.A. / Alemanya, 2008

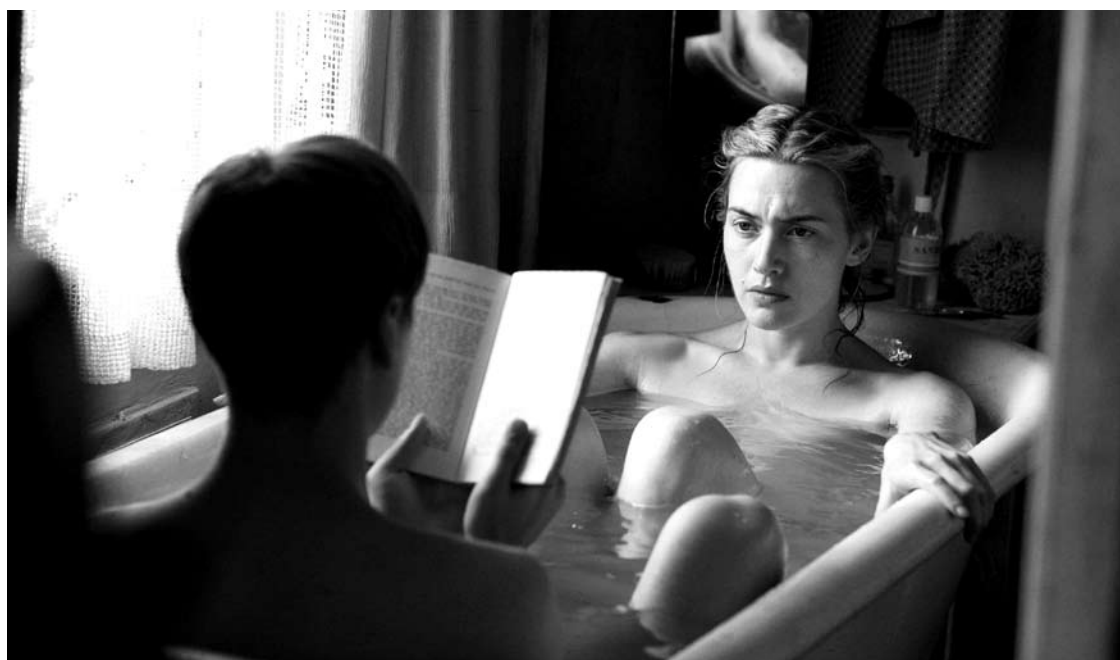
El lector és una adaptació al cinema de la novel·la homònima de l'escriptor i jurista alemany Bernhard Schlink que relata una història d'amor entre Michael Berg, un jove estudiant de 15 anys, i una dona, Hanna

Schmidt, que té el doble d'edat que ell. La novel·la, igual que la pel·lícula, està ambientada en la segona meitat del segle XX en l'Alemanya de postguerra, tenint com a rerefons les petjades de l'holocaust. Michael, anant del col·legi a casa seva, cau malalt i és rescatat per Hanna. Una vegada recuperat busca a Hanna per a donar-li les gràcies i comença d'aquesta manera un apassionat idil·li entre tots dos. Hanna troba un immens plaer en les lectures que li fa Michael, a la vegada que la seva relació física es fa més profunda. Hanna, però, desapareix misteriosament un dia deixant Michael confús i desconsolat. Vuit anys més tard, quan Michael estudia dret, assisteix als judicis pels crims nazis i troba de nou Hanna com a acusada en el judici.

És aquí on Michael descobrirà un profund secret que tindrà un gran impacte en la vida d'ambdós. L'idil·li inicial es convertirà en drama i acabarà en tragèdia. Michael no sols descobreix el passat nazi de Hanna, sinó que s'adona que el seu plaer

per la lectura era pel seu analfabetisme. En el judici, Hanna assumeix la culpa d'un acte que no podia haver comès, perquè no sabia llegir ni escriure, però prefereix l'autoinculpació abans que reconèixer el seu analfabetisme. Hanna és el símbol ambigu de la relació dels contemporanis de Hitler amb l'Holocaust. El seu analfabetisme simbolitza el de tota una generació que desconeixia probablement els horrors del nazisme, però també és el símbol del col·laboracionisme d'alguns, o de molts, amb el règim de Hitler. No és per casualitat que el director de la pel·lícula hagi introduït en la seva narració la referència a una obra emblemàtica sobre la culpabilitat alemanya en relació al nazisme: *Die Schuldfrage* de Karl Jaspers, una obra que va denunciar en el seu dia la part de culpa que tenien els alemanys envers el règim nazi.

Hanna, finalment, és acusada d'assassinat i ha de complir condemna a la presó. És una persona totalment sola que només es relaciona amb Michael, que ara ja està casat i ha format

una família. Ell li escriu cartes i li recomana llibres que ella anirà llegint a la presó. Aquí és on Hanna aprèn a llegir, amb tot el sentit simbòlic que té aquesta expressió. Essent ja a prop el final de la condemna, la directora de la presó insisteix a Michael perquè ajudi Hanna, cosa que ell finalment accepta, però no serà necessari: el dia que va a buscar-la, Hanna s'ha suïcidat. Els llibres que havia llegit a la presó li han servit de cadafal. La petita quantitat de diner que encara posseïa la deixa en herència a l'única supervivent de la tragèdia que va tenir lloc en cremar-se una església les portes de la qual ningú no va obrir quan Hanna era guardiana de les presoneres nazis.

La pel·lícula no pretén fixar-se únicament en l'època histò-

rica nazi. El seu plantejament adquireix una dimensió universal que apunta a l'ésser humà, als seus actes i, sobretot, a les seves culpes i a les seves responsabilitats. Podria llegir-se, fins i tot, tenint com a referència l'obra *Crim i càstig* de Dostoievski. El perdó i la reconciliació, sense oblidar la culpa i la responsabilitat, van més enllà de la visió merament jurídica i punitiva. Potser no és per casualitat que l'autor de la novel·la sigui jurista, ni que hagi utilitzat aquest gènere literari per expressar allò que escapa al dret. Hanna no és presentada com un personatge monstruós, sinó com un símbol ple d'ambigüitat que, finalment, se'l pot odiar o compadir, perdonar o condemnar. Aquesta és, potser, la gran lliçó que deixa la pel·lícula a l'espectador: la

reconciliació a través del perdó, que no és oblit, sinó gratuïtat.

Una pel·lícula catàrtica, com ho ha estat, entre altres, *La vida de los otros*.

Josep Hereu

FITXA TÈCNICA

DURACIÓ: 124 min
 DIRECCIÓ: Stephen Daldry
 GUIÓ: David Hare; basat en la novel·la homònima de Bernhard Schlink
 FOTOGRAFIA: R. Deakins i C. Menges
 MÚSICA: Nico Muhly
 MUNTATGE: Claire Simpson
 REPARTIMENT: Ralph Fiennes, Jeanette Hain, David Kross, Kate Winslet, Sussane Lothar, Alissa Wilms.

LA REVISTA RELLEU

— RECOMANA —

Josep Varela i Serra

Maria Rúbies o el repte constant

Política, religió i pedagogia
a la Catalunya del segle xx

Si bé és cert que la gent ha oblidat en qualsevol època, poques vegades com ara ha estat tan necessari recordar... No ens és urgent de recordar l'existència de vides regides pels valors morals?

Un dels objectius d'aquest llibre, narrant la vida de Maria Rúbies, és proporcionar als joves una pauta de conducta i el record de la història del seu país.

JOSEP VARELA. Pagès Editors.

2008

WWW.RELLEU.CAT